

**OPORTUNITATS I REPTES
DEL MÓN CULTURAL
EN EL CONTEXT ACTUAL**

IX ESPAI DESPUIG

14 de novembre de 2015, Peralada (l'Alt Empordà)

OPORTUNITATS I REPTES DEL MÓN CULTURAL EN EL CONTEXT ACTUAL

IX ESPAI DESPUIG

14 de novembre de 2015, Peralada (l'Alt Empordà)

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudi de Parla Catalana

Patronat format per:

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

 CCEPC
Consorci de Centres d'Estudi de Parla Catalana

Edita:
Institut Ramon Muntaner

Portada: Claustre del Centre de Turisme Cultural Sant Domènec de Peralada

Contraportada: Porxos de la Plaça Gran de Peralada

Fotos portada i contraportada: Arxiu Municipal de Peralada

© Les autores i els autors

Responsable de col·lecció: Maria Carme Jiménez Fernández

Responsable d'edició: Carles Barrull Perna

Correcció: Pineda Vaquer Ferrando

Imprimeix:
Gràfiques del Matarranya. Calaceit

ISBN: 978-84-617-6021-3

Dipòsit legal: T-1501/2016

SUMARI

Introducció: Oportunitats i reptes del món cultural en el context actual <i>Anna Maria Puig</i>	7
L'associacionisme cultural, el territori i les institucions <i>Ramon Arnabat</i>	11
Jornada interna de treball: La Catalanofonia com a superestructura comunitària <i>Josep Francesc Moragrega</i>	19
Reptes i oportunitats del món cultural valencià després de les eleccions municipals i autonòmiques del 2015 <i>Antoni Prats i Gràcia</i>	31
Canvis polítics i noves perspectives culturals a Menorca <i>Jaume Mascaró</i>	37
Debat del IX Espai Despuig.....	45
La base de dades l'associacionisme català contemporani, 1870-1980 <i>Ramon Arnabat i Mireia Ros</i>	51

Introducció: Oportunitats i reptes del món cultural en el context actual

Anna Maria PUIG
Presidenta de l'Institut d'Estudis Empordanesos

Les perspectives culturals d'una societat van, indefectiblement, a remolc de les circumstàncies polítiques en les quals es troba immersa. Construir projectes en determinats contextos esdevé una tasca molt complexa o, fins i tot, impossible. Els motors socioculturals en els nostres territoris de parla catalana han patit temps de frenada o de ralenti massa sovint, i els agents culturals implicats i motivats en propostes i accions han hagut de restar amb desesper a l'espera de temps millors.

Conjuntures d'aquest tipus no només són difícils d'afrontar a nivell nacional i de país. En el marc comarcal i municipal els condicionants, evidentment, són també molt importants, ja que afavoreixen la gestació de determinades iniciatives alhora que n'impedeixen d'altres. L'activitat de l'entitat que presideixo des del mes de gener del 2015, l'Institut d'Estudis Empordanesos, i que avui compta amb uns quatre-cents socis, n'és un exemple més. Fundada a Figueres l'any 1977, amb el suport i la tutela de l'Ajuntament, l'Institut s'ha anat ajustant als canvis, intentant no perdre, això sí, ni el seus signes d'identitat ni els seus objectius, que són, a grans trets, l'estudi, la difusió i la defensa del patrimoni empordanès.

D'això també en saben els participants a la taula rodona que ens ocupa: *Oportunitats i reptes del món cultural en el context actual. Noves perspectives culturals i possibilitats de col·laboració. Iniciatives en marxa i noves propostes de treball conjunt.* Jaume Mascaró, de l'Institut Menorquí d'Estudis; Antoni Prats, de l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta; Josep Francesc Moragrega, del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, i Ramon Arnabat, de l'Institut d'Estudis Penedencs.

Jaume Mascaró Pons va néixer a Ciutadella de Menorca l'any 1942. Va estudiar Filosofia i Lletres (Filosofia) a la Universitat de Barcelona, on també va

fer el doctorat en Filosofia, amb la tesi *Comunicació no verbal*, amb la qual va obtenir un Premi Extraordinari de Doctorat. La seva tasca docent i professional s'ha desplegat a la Universitat de Barcelona des del 1970 fins el 2008, en especial en l'àmbit de l'Antropologia Filosòfica i de la Filosofia de la Cultura. Des de 1997 i fins a la seva jubilació, el 2008, també ha impartit docència a l'Institut del Teatre de Barcelona amb l'assignatura d'Antropologia del Teatre i en el Doctorat en Arts Escèniques. Ha estat coordinador del volum núm. 10 de l'enciclopèdia *Tradicionari*, dedicat al concepte de "cultura popular", i en aquests moments és coordinador dels volums d'antropologia de l'*Enciclopèdia de Menorca* (en procés d'edició). El 2007, el Consell Insular de Menorca li atorgà el Premi Ma. Lluïsa Serra, Taula d'Or, per la seva feina en la promoció i la defensa del patrimoni cultural de Menorca.

Josep Antoni Prats Gràcia va néixer a Sueca, a la comarca de la Ribera Baixa, l'any 1946. Es va llicenciar en Filosofia el 1969 i es doctorà en Filologia Catalana el 1998. El 1971 va iniciar la seva dedicació docent a Pego i el 1975 es traslladà a Dènia, ambdues a la Marina Alta, on hi continuà fins a la jubilació, l'any 2006, treballant, darrerament, com a catedràtic de Llengua i literatura castellanen a l'IES Maria Ibars. Ha publicat estudis crítics sobre literatura catalana apareguts en revistes especialitzades, miscel·lànies i actes de congressos. *Salvador Espriu o la fidelitat als orígens (literatura i pensament)* és el resultat de la seva especial dedicació a l'obra d'aquest escriptor. Tanmateix, la seva labor creativa s'ha centrat en la poesia, amb dotze reculls editats fins ara. D'altra banda, fins al 2012 ha dirigit la revista de literatura *L'Aiguadolç*, creada l'any 1985 i que, a partir del núm. 2, publica l'Institut d'Estudis de la Marina Alta

Josep Francesc Moragrega Font va néixer a Móra la Nova, a la comarca de la Ribera d'Ebre. Tot i que és enginyer agrònom de formació, professionalment s'ha dedicat a temes de desenvolupament rural al sindicat agrari Unió de Pagesos i a l'Ajuntament de la Fatarella i, després d'una breu estada a l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, s'ha especialitzat en temes de desenvolupament turístic al Pla de Dinamització Turística de les Terres de l'Ebre (2004), a l'Agència Catalana de Turisme i al Pla de Foment Turístic de Tortosa, projecte que va finalitzar el juny d'enguany. Des del 2014 és president d'Òmnium Cultural a les Terres de l'Ebre i vicepresident de la Comissió Cívica del Patrimoni de les Terres de l'Ebre.

Ramon Arnabat Mata va néixer a Santa Margarida i els Monjos, a la comarca de l'Alt Penedès, l'any 1957. És historiador i doctor en Història per la Universitat Pompeu Fabra. Ha exercit com a professor de primària entre els anys 1981 i 1991, i com a professor i director de secundària entre el 1991 i el 2010. Avui

treballa com a professor d'Història a la Universitat Rovira i Virgili. És membre del grup de recerca consolidat Ideologies i societat a la Catalunya contemporània (ISOCAC). Com a historiador, ha centrat la seva activitat investigadora en la recerca sobre els moviments revolucionaris i contrarevolucionaris de la primera meitat del segle XIX, i en l'estudi de la Segona República, la Guerra Civil i el primer franquisme. També ha estudiat la sociabilitat i l'associacionisme a la Catalunya contemporània. Darrerament ha centrat la seva recerca en el tema de la guerra aèria durant la Guerra civil espanyola. Avui, de fet, és director del Centre d'Interpretació de l'Aviació Republicana i de la Guerra Aèria (CIARGA).

BLOC I:

Bé, per iniciar, el primer tema que voldria obrir és, precisament, el de les oportunitats i els reptes que es plantegen en l'àmbit del món cultural en el context politico-econòmic actual. Volia començar preguntant a Jaume Mascaró, com a membre fundador de l'Institut Menorquí d'Estudis (IME) l'any 1985, del qual ha estat cap de la Secció de Ciències Socials durant deu anys i avui, des de 2010, president del Consell Científic, i també com a membre titular de la Comissió Assessora de Cultura Popular del Consell Insular, que ens expliqués, a mode d'introducció, si la nova presidència del Consell Insular de Menorca, amb Maite Salord i el seu conseller insular Miquel Àngel Maria Ballester, obre noves perspectives d'actuació en l'àmbit cultural menorquí i en particular en l'IME.

- En aquesta mateixa línia, és molt escaient tenir aquí a Antoni Prats, que és membre fundador de l'Institut de la Marina Alta (IECMA), del qual ha estat president des del 1998 fins al 2011, institut adherit a la Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals del País Valencià i a la Xarxa d'Institucions d'Estudis Comarcals/Comarques Centrals Valencianes. Pregunto: la nova conjuntura política, des de la perspectiva de la nova presidència i conselleria, obre perspectives d'actuació en l'àmbit cultural del País Valencià i, en concret, dins del mateix IECMA? Hi ha possibilitats de major coordinació entre les entitats comarcals i la Generalitat Valenciana de cara a la defensa i la dignificació del patrimoni cultural valencià?

Aquesta introducció ha estat escaient per a situar-nos una mica i esperem, a veure si ho podem concretar més endavant, que hagi una major coordinació entre les entitats culturals comarcals i la Generalitat en la defensa d'aquest patrimoni cultural valencià.

- M'agradaria, ara, tractar de la Generalitat catalana i preguntar a Ramon Arnabat, president de l'Institut d'Estudis Penedesencs entre el 2006 i el 2014, com a membre del Consell Social de la Cultura vinculat al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya des del 2015, com s'està treballant des d'aquest Consell i les seves comissions, en tant que òrgan consultiu de participació i

assessorament del govern en matèria de cultura i societat, per posar en valor el paper social i econòmic de la cultura en el nostre país? I com es traslladen aquests temes al territori?

BLOC II:

Des de les noves perspectives culturals i les possibilitats reals de col·laboració, volia demanar a Jaume Mascaró quina és la implicació que pot tenir el nou context sociopolític en el futur Pla de l'IME i en el Pla Anual del Pla Estratègic vigent, especialment en l'àmbit del patrimoni cultural menorquí?

- En aquesta línia de treure rendibilitat al sector cultural, vull preguntar a Ramon Arnabat quines iniciatives s'estan portant a terme per a millorar la productivitat econòmica del sector cultural. Hi ha una possibilitat real de millorar els béns i els serveis culturals existents en aquest país? Hi ha també alguna prioritat al respecte?

- Això també serà una mica complicat, en el cas d'Antoni Prats i l'Institut d'Estudis de la Marina Alta. Hi ha alguna iniciativa comarcal que s'estigui portant a terme des de la Xarxa d'Institucions d'Estudis Comarcals o la Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals? Alguna cosa similar?

- Permeteu-me que demani a Josep Francesc Moragrega que ens faci només un apunt sobre la jornada de treball que es va fer el 17 de novembre sobre la catalanofonia com a superestructura comunitària.

Valoració final:

Aprofitar l'oportunitat i haver d'emprendre la cursa en el moment en què s'obren les portes de noves situacions sociopolítiques mereix el reconeixement a tota aquella gent que, malgrat les dificultats, ha seguit esperant, creient i lluitant en la possibilitat de poder tirar endavant projectes i accions de país. Esperem que els esforços donin fruit i que la bona voluntat dels membres dels nombrosos centres d'estudis de parla catalana no cessi de treballar i construir per a dignificar la nostra cultura i identitat nacionals.

L'associacionisme cultural, el territori i les institucions

Ramon ARNABAT
Institut d'Estudis Penedesencs-Universitat Rovira i Virgili

1) L'Institut d'Estudis Penedesencs i el Penedès

a) Quin és el paper a la comarca de l'Institut d'Estudis Penedesencs?

L'IEP ha esdevingut amb els seus quasi quaranta anys de vida el pal de paller cultural del Penedès, és a dir de les comarques de l'Alt Penedès, del Baix Penedès i del Garraf, que abasten un total de 47 municipis; un territori que, junt amb part de l'Anoia, està lluitant per ser reconegut com a Vegueria del Penedès (www.iepenedesencs.cat).

Un seguit de dades mostren l'arrelament de l'IEP al Penedès i llur importància estratègica per la cultura del territori: actualment compta amb uns 800 socis individuals i uns 200 d'institucionals (escoles, biblioteques, arxius, ajuntaments...); està estructurat en 10 seccions i realitza una mitjana de 120 actes culturals a l'any, als quals hi assisteixen al voltant de 10.000 persones. També porta publicats 202 llibres, a més de diversos números de les revistes *Gran Penedès* i *Del Penedès*, però, sens dubte, el que en els darrers anys ha donat empenta a l'IEP i l'ha situat en el centre del món de la cultura penedesenca han estat els grans projectes de recerca i divulgació, sovint en col·laboració amb la Generalitat de Catalunya i les Diputacions de Barcelona i Tarragona i les universitats catalanes. Projectes com *Tots els Noms (1931-1978)*; *El parlar penedesenc*, *Llibre blanc de la Cultura al Penedès* o *Patrimoni immaterial del Penedès*, han fet de l'IEP una referència central i un *partner* obligat en temes culturals, la qual cosa ha permès refermar la relació amb l'administració, l'empresa privada, els centres d'estudis del Penedès i el món associatiu en general.

b) Com es coordinen els diferents centres d'estudis?

L'Institut d'Estudis Penedesencs neix l'any 1976-1977, precisament a partir de la necessitat que diversos centres d'estudis locals tenen d'unir-se i coordinar-se per treballar millor i més eficaçment en favor de la cultura penedesenca. D'aquesta manera, des del seu naixement l'IEP s'ha considerat com la casa gran de l'associacionisme cultural penedesenc i ha procurat donar cabuda a totes les iniciatives i propostes del territori.

Actualment, al Penedès hi ha 20 centres d'estudis locals amb els quals l'IEP manté una relació fraternal i de col·laboració; de fet, bona part dels socis de l'IEP ho són també de centres locals i viceversa. Més enllà de la coordinació institucional que permet desenvolupar activitats conjuntes, el que hi ha és una bona entesa personal que facilita enormement la tasca. En aquest sentit, cal destacar la bidireccionalitat de les relacions, és a dir, que aquestes es donen en els dos sentits: dels centres locals a l'IEP i de l'IEP als centres locals. Tot plegat es concreta en una agenda en part comuna i en les trobades anuals de centres d'estudis del Penedès, de les quals enguany n'hem celebrat la desena.

c) Quina és la realitat associativa de la comarca avui dia, en especial en l'àmbit del patrimoni cultural?

El Penedès té una llarga i rica tradició associativa, especialment destacable en el camp cultural. Per donar-ne alguns exemples, direm que quatre de les 32 federacions culturals catalanes tenen la seva seu al Penedès i que cinc dels seus presidents són penedesencs. Actualment, el Penedès té registrades 1.168 associacions culturals: 655 a l'Alt Penedès, 386 al Baix Penedès i 577 al Garraf, a més d'empreses i professionals del món de la cultura. No és una qüestió actual, sinó que té una llarga tradició històrica que prové del món dels ateneus, els casinos, els centres i cercles i els casals.

Cal destacar que, en l'àmbit del patrimoni cultural, el Penedès disposa d'una gran quantitat i varietat d'elements històrics i culturals, materials i immaterials que, tot just ara, comencen a esdevenir actius econòmics al voltant de l'enoturisme i el turisme cultural. De fet, el Penedès destaca en el camp de la cultura popular i tradicional, tant per la seva llarga història, com per la força com perviuen en el món actual: festes majors, castellers, balls populars, bestiar festiu, carnivals...

Nosaltres hem insistit sovint en què cal treballar amb el patrimoni tangible i intangible, perquè no s'entén un sense l'altre. Per nosaltres, treballar sols una de les parts és perdre una part important del seu valor. El patrimoni, com les persones, tenen cos i ànima. És per això que, vers el patrimoni en general, cal treballar en diverses direccions i de forma interdisciplinària: identificació, inter-

pretació, conservació, transmissió d'elements materials i immaterials, als quals se'ls atorga un interès històric i cultural. Precisament, un dels principals reptes que el Penedès té plantejats pel què fa al patrimoni cultural, és donar-li una visió global que permeti millorar-ne tant l'estudi i la revalorització, com la seva difusió.

2. Com es va desenvolupar l'elaboració del *Llibre blanc de la Cultura al Penedès* i com es van desplegant les seves propostes? Qui s'hi ha implicat?

El *Llibre blanc de la Cultura al Penedès* és una iniciativa que llança l'IEP el curs 2009-2010, amb l'objectiu de donar un salt qualitatiu a l'activitat cultural penedesenca, a partir d'una anàlisi crítica de la situació actual, que ens ha de permetre orientar el futur, tot aprofitant els aspectes positius i revertint els negatius. Des de l'IEP es percep que el Penedès és molt actiu culturalment, però que, alhora, hi ha molta dispersió i manca de projecció exterior. Per això, es decideix convocar una mena d'estats generals de la cultura al Penedès, que prenen el format de les Jornades d'Estudis Penedesencs sobre la Cultura, i que desemboquen, primer, en la convocatòria de la Festa de la Cultura al Penedès, que es celebra biennalment (2009, 2011, 2013 i 2015) i seguidament, en el projecte del *Llibre blanc* (<http://www.iepenedesencs.org/llibreblanc/index.php>)

Des del primer moment, l'IEP va tenir clar que n'érem els impulsors, però que no podíem fer-ho sols, per això es va voler implicar a l'Administració i tots els agents culturals, fet que es va aconseguir. Un projecte d'aquestes característiques necessita un finançament extraordinari que, evidentment, no pot assumir sol l'IEP, de manera que el projecte de *Llibre blanc* ha comptat amb el suport econòmic de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya, de la Diputació de Barcelona, dels consells comarcals de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf, de la majoria d'ajuntaments penedesencs i de la Fundació La Caixa.

Els objectius que ens vam plantejar amb el *Llibre blanc* van ser:

- La innovació – Desenvolupar noves polítiques culturals i modernitzar la gestió i l'administració cultural
- La coresponsabilitat – Implicar altres agents culturals en l'elaboració i la implementació del pla i de les polítiques culturals.
- La projecció – Poder definir i afrontar els reptes del futur en termes culturals i de territori.
- La sostenibilitat – Promoure la sostenibilitat econòmica, social i cultural del territori.
- El posicionament – Establir el Penedès com un punt de referència cultural a Catalunya, cercant el diàleg i les sinèrgies positives amb d'altres agents exteriors.

El projecte del *Llibre blanc de la Cultura al Penedès* s'ha desenvolupat en tres fases: Diagnosi (2012-2013), Propostes (2013-2014) i Aplicació (a partir de 2015). Al llarg de les dues primeres fases hi han participat unes 200 persones pertanyents a diversos camps de la cultura i diversos agents culturals, des d'artistes a tècnics, passant per les associacions i l'administració.

La participació es va organitzar mitjançant taules sectorials (Llibre i literatura, Arts escèniques, Música, Arts plàstiques i visuals, Memòria i patrimoni, Festa i cultura popular i tradicional) i taules transversals (Cultura: Promoció econòmica i turisme, Territori i coordinació, Públics i accés cultura, Educació, Equipaments, Comunicació).

Les conclusions van ser: 1) Elaborar una web *Cultura Penedès* com a espai de trobada; 2) Treballar per un model de la festa al Penedès per salvar localismes; 3) Potenciar la visibilitat de l'art contemporani; 4) Elaborar un recull de bones pràctiques de col·laboració entre les escoles de música i l'ensenyament obligatori; 5) Cercar estratègies de difusió, promoció i comercialització conjuntes entre els equipaments museístics i patrimonials del territori; 6) Elaborar materials escolars sobre la Cultura i el Penedès; 7) Coordinació dels grans actes culturals del Penedès; 8) Coordinar les regidories de cultura de les capitals comarcals penedesenques.

3. Com està treballant el recentment creat Consell Social de la Cultura, i les seves comissions, en tant que òrgan consultiu de participació i d'assessorament del Govern en matèria de cultura i societat, per posar en valor el paper social i econòmic de la cultura del nostre país?

El Consell Social de la Cultura és una molt bona iniciativa de l'ex-conseller Ferran Mascarell que té com a objectiu central implicar tots els àmbits de la societat en la cultura, és a dir, la socialització del fet cultural. És per això que entre les tasques que té assignades, destaquen les de:

- Reflexió, anàlisi i assessorament de l'evolució econòmica i social de la cultura.
- Seguiment de l'evolució econòmica i social del sector cultural.
- La relació entre la producció i el consum cultural.
- La connexió entre la cultura i el desenvolupament.
- Les condicions de treball dels professionals de les arts, el patrimoni i les indústries culturals i creatives.
- Treballar en les múltiples dimensions de la cultura: econòmica, social, laboral, educativa, innovadora.

Cal destacar la gran importància del sector cultural en l'economia i la societat catalana: hi ha 36.000 empreses (un 8% del total) que s'hi dediquen; hi treballen

156.000 persones (un 7% de la població activa) i proporciona el 6% del PIB; té un volum de negoci de 10.500.000.000€ i aporta 3.755.000.000€ de valor afegit brut a l'economia catalana (un 2%). Això és en sentit estricte, perquè en sentit ampli la seva importància encara és més gran: un 17,5% de la població catalana està associada a entitats culturals i un 66% del turisme internacional que rep Catalunya manifesta que el seu interès principal és el cultural, i això vol dir un mitjana de 1.000€ per turista. A més, des d'una perspectiva estratègica general, la justificació d'unes millors relacions entre cultura i turisme es justifiquen per la necessitat de reforçar una aposta per la qualitat i la diferenciació de l'oferta turística del país.

Amb tot, el Consell Social de la Cultura tot just ha començat a treballar i caldrà veure com se situa en el nou context polític català. La forma de treball és mitjançant sessions plenàries i comissions de treball: Cultura i Benestar; Cultura i Comunicació; Cultura i Economia; Cultura i Educació; i Cultura i turisme (http://cultura.gencat.cat/ca/departament/estructura_i_adreces/organismes/consell-social-de-la-cultura/).

4) Quines iniciatives s'estan portant a terme per a millorar la productivitat econòmica del sector cultural? Quina possibilitat real hi ha de millorar els béns i els serveis culturals existents?

M'agradaria apuntar algunes línies de treball que, si bé no estan generalitzades, sí que comencen a desenvolupar-se amb èxit a nivell local.

Mantenir i potenciar la coordinació i l'autonomia, és a dir, allò que és local i allò que és global. En aquest sentit, una iniciativa com l'Agència Catalana del Patrimoni no sembla una experiència reeixida, almenys com s'ha fet, ja que sota l'aparença d'una millor i més econòmic gestió, s'ha eliminat d'autonomia als centres locals que eren els que els arrelaven al territori. Això ha passat, per exemple, amb Olèrdola, al Penedès. Cal coordinar tot el que es pugui, cal fer-ne difusió conjunta, cal cooperar sempre que es pugui, però mai a costa de perdre capacitat de decisió a nivell local.

Engreixar els mecanismes de coordinació del món cultural, tant entre els diversos agents com entre les diverses branques o els diversos territoris, i aquesta coordinació, que ha de permetre una millor relació i cooperació cultural, ha de funcionar en els dos sentits, de baix a dalt i de dalt a baix, i també de forma horitzontal. Massa sovint sols funciona en una sola direcció. Això permetria donar major visibilitat a moltes iniciatives locals que, conscientment o no, traspassen aquest marc per esdevenir globals.

Potenciar els centres d'estudis com a nodes de coneixement que, a més de fer recerca i divulgació sobre la seva cultura, el seu patrimoni, la seva història o

el seu medi, actuïn com a punts de connexió entre el local i el global, especialment entre les universitats i el territori. Aquí hi ha un immens camp per recórrer, i iniciatives com les Antenes del Coneixement de la URV, els congressos que organitza la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana o la tasca que desenvolupa l'Institut Ramon Muntaner, van pel bon camí.

Millorar la difusió social de l'activitat cultural, especialment de la que desenvolupen els centres d'estudis, per tal que arribi a tota la societat. Massa sovint els esforços per organitzar activitat cultural no són recompensats amb l'assistència i/o participació de la ciutadania. Aquí, els centres d'estudis hem de fer un gran esforç de comunicació i, sobretot, hem d'entrar d'una vegada a les xarxes socials, per on circula avui dia la majoria de la informació, especialment entre la gent més jove.

Ampliar els públics i els agents culturals, és a dir, augmentar el nombre d'actius (creadors/agents) i passius (espectadors/assistents) culturals. I aquí, de nou els centres d'estudis, junt al món de l'associacionisme popular, com els ateneus, tenen un paper fonamental. I, tant o més important, és el paper de les escoles i els instituts. La cultura ha d'entrar definitivament als centres educatius, perquè és aquí on es formen els futurs creadors i el futurs públics.

Millorar la col·laboració entre el món cultural i l'econòmic. De fet, el món cultural pot aportar molt al món de les empreses i cada cop hi ha més empreses interessades en dotar el seus productes de valors culturals, capaços de generar satisfaccions emocionals, a més de pràctiques.

Finalment, cal assenyalar que hi ha molt camí per recórrer en els camps del patrimoni, el turisme, la creació, la investigació i la difusió. I en tots aquests camps els centres d'estudis hi tenen molt a dir i molt a fer. Quant patrimoni s'ha salvat al nostre país gràcies a l'acció dels centres d'estudis? Quants investigadors han iniciat les seves recerques a nivell local? Quants creadors no han tingut la seva primera oportunitat d'exposar els seus treballs en el món local? La resposta és, sempre, molts/moltes. Potser en els camps de la comunicació/difusió i en el del turisme ens manca molt de treball, però també hi ha centres que ja s'hi han posat.

5) Com es vetlla pel rigor en la correcta formació dels gestors culturals i en la visibilitat d'aquesta oferta cultural en les xarxes socials?

Tots hem assistit a alguna visita cultural, en la qual el/la guia semblava no conèixer gaire el que explicava, o no mostrava cap tipus d'empatia vers allò que mostrava; o a l'inrevés, mostrava molta empatia, però poc rigor. És tan sols un exemple de què, sovint, ens agafen les coses a contrapeu i hem de reaccionar ràpid, però sovint malament. Però "els guies" són tan sols el darrer graó humà d'un producte cultural. Al capdamunt hi ha "el/la gestor/a cultural" que ha plani-

ficat i dissenyat el producte cultural. I de gestors/es culturals, com de tot, n'hi ha de ben qualificats professionalment i de no tant ben qualificats, de manera que, en d'altres ocasions, malgrat els esforços i la capacitat dels guies, el producte cultural està mal dissenyat i no funciona.

Amb tot plegat, el que vull manifestar és que per garantir el rigor en els productes culturals en el seu sentit més ampli, cal una correcta formació teòrica i pràctica, des dels guies al gestors culturals. Caldria, doncs, impulsar la formació professional i de "dinamitzadors culturals" i universitària de "gestors culturals". Ara bé, aquesta formació hauria de ser quasi al 50% teòrica i pràctica. Massa sovint trobem gestors molt ben preparats teòricament, però que mai han afrontat un projecte concret, més enllà de la simulació virtual, i viceversa, gent molt experimentada, però amb poc fonament teòric. L'única manera d'avançar és compaginant teoria i pràctica, i aquí, de nou, ens topem amb els centres d'estudis. Estic segur que algunes persones dels centres d'estudis serien excel·lents formadors i, al seu torn, els centres d'estudis serien un bon lloc on realitzar aquestes pràctiques.

Quant a la visibilitat de l'oferta cultural a les xarxes, hi ha, evidentment, una qüestió generacional. És a dir, la majoria de les persones que treballen en els centres d'estudis pertanyen a una generació per a la qual les xarxes socials són unes grans desconegudes, mentre que, per altra banda, una part cada cop més gran de la ciutadania viu amb les xarxes socials, de manera que l'acció cultural dels centres d'estudis és quasi invisible per a la generació de menys de 35 anys. En aquest sentit, cal fer un esforç des dels centres d'estudis per ser presents a les xarxes socials, sense deixar de ser-ho en altres mitjans, per tal que la seva tasca tingui visibilitat entre el sector de la població més jove.

En cap cas, però, penso que hem de renunciar a un dels grans actius dels centres d'estudis, que és el contacte personal. De fet, els centres d'estudis són, també, un espai de sociabilitat real que no hem d'abandonar per allò virtual. Una cosa i l'altra són perfectament compatibles. Però, potser, la gran qüestió no està sols en la difusió, ja que no es tracta sols de difondre el que sempre fem per les xarxes socials, sinó de fer noves coses que puguin atraure al sector més jove de la ciutadania.

No hi ha, però, drecceres; si volem arribar a més gent, però sense perdre rigor, ens cal seguir el camí que va de la investigació a la difusió sense saltar-nos etapes. Només els valors reals es consoliden, la resta és fullaraca temporal. Cal cuinar les propostes culturals a foc lent, amb paciència, creativitat i experiència. En aquest sentit, permeteu-me que posi com exemple una experiència personal: el Centre d'Interpretació de l'Aviació Republicana i la Guerra Aèria (CIARGA).

L'any 2007 es va posar en marxa una iniciativa finançada per la Direcció General de Recerca que dirigia F. Xavier Hernández, anomenada Estació Terri-

torial de Recerca Penedès (ETRP), de la qual n'eren *partners* l'Institut d'Estudis Penedesencs i l'Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos, i que comptà amb la col·laboració de la Universitat de Barcelona i de l'Associació d'Aviadors de la República (ADAR). L'objectiu d'aquest projecte era realitzar una recerca en profunditat sobre l'aviació republicana i el Vesper de la Gloriosa durant la Guerra Civil espanyola. Entre 2007 i 2010 es van realitzar prospeccions arqueològiques als aeròdroms republicans del Penedès, estudis històrics sobre l'aviació republicana i els bombardeigs franquistes, i nombroses entrevistes orals als testimonis de l'època. Amb tots aquests estudis es van realitzar diverses tasques de transferència: llibres, articles, exposicions i documentals. També hi van intervenir museòlegs i professionals de la didàctica amb l'objectiu de preparar materials escolars i construir un centre d'interpretació: el CIARGA, amb la col·laboració del Memorial Democràtic, i que forma part dels Espais de Memòria de Catalunya.

Com a resultat d'aquest projecte, a més d'un millor coneixement sobre l'aviació republicana i els bombardeigs franquistes a Catalunya, avui s'ha consolidat un Centre de Documentació sobre Aviació i Guerra Civil, que es troba a la Biblioteca dels Monjos (<http://www.biblio.smmonjos.cat>) i que conté una gran nombre de llibres, DVD, imatges i documents inèdits. També s'ha consolidat el CIARGA, l'únic museu dedicat a l'aviació republicana a Catalunya i a l'estat espanyol, que gestionen conjuntament l'Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos i l'Institut d'Estudis Penedesencs (www.ciarga.cat). Avui, el CIARGA compleix la doble funció d'espai de memòria i de centre d'interpretació i rep centenars de visites cada any.

Jornada interna de treball: La Catalanofonia com a superestructura comunitària

Josep Francesc MORAGREGA

President d'Òmnium Cultural Terres de l'Ebre i secretari del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre

Antecedents

El novembre de 2008 es va celebrar a Garcia (la Ribera d'Ebre) la cinquena edició de l'Espai Despuig, organitzat per l'Institut Ramon Muntaner. La trobada va ser hostatjada per l'associació cultural local "la Foig" i pel Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, que aquell any commemorava el seu vint-i-cinquè aniversari, i es va dedicar al tema "Set realitats administratives. Visió global de la cultura catalana des de la diversitat territorial".

En l'apèndix que em va correspondre redactar, com a aleshores president del CERE, per a la posterior publicació dels continguts de la jornada, vaig destacar que en aquella ocasió l'Espai Despuig retornava a casa seva, les Terres de l'Ebre. I ho argumentava des d'un enfocament doble. En primer lloc, per raons geogràfiques, ja que érem al territori bressol de Cristòfol Despuig, l'ebrenc renaixentista que dona lloc a la trobada. I en segon lloc, per la temàtica, ja que entenia que si l'espai de reflexió que és l'Espai Despuig duu aquest nom és perquè l'il·lustre tortosí tracta en la seva obra "Los coloquis de la Insigne Ciutat de Tortosa", amb un estil directe i desimbolt, la política lingüística i identitària de la seva època i, tot fent història de Tortosa, escriu de passada sobre el conjunt dels territoris de parla catalana.

D'aquesta anàlisi de caràcter pretesament localista però amb una ambició molt més general en resulta l'obra catalana en prosa més interessant del segle XVI. Les qüestions tractades durant la cinquena edició de l'Espai Despuig eren la demostració que en ple segle XXI, igual que en el segle XVI – un dels més brillants de l'humanisme universal –, era possible fer la reflexió i l'anàlisi sobre la globalitat del nostre espai cultural des de les diverses realitats territorials que

el componen.

Ho era aleshores i ho continua essent l'any 2015. Per això arribem a la novena edició de l'Espai Despuig, dedicada a les "Oportunitats i reptes del món cultural en el context actual", sota l'auspici de Ramon Muntaner i la seva il·lustrativa paràbola de la mata de jonc. La nova perspectiva política en els diferents territoris de parla catalana fan que aquest moment sigui clau a l'hora de reforçar entre tots els joncs la mata comuna i, per això, cal felicitar-se que aquesta edició es presenti "com una plataforma d'anàlisi de les noves perspectives culturals i de les possibilitats de col·laboració que s'obren, bé dins d'iniciatives ja en marxa, bé per a la construcció de noves propostes de treball conjunt".

Les oportunitats que se'ns presenten des d'un punt de vista cultural als països de parla catalana es basteixen sobre un element central obvi: la llengua. Les Terres de l'Ebre, com ja ho demostra Cristòfol Despuig al segle XVI, hem estat sempre sensibles a la realitat lingüística del moment, potser per la nostra ubicació de Terres de Cruïlla entre el Principat, el País Valencià i la Franja de Ponent, sense oblidar les Illes Balears, malgrat la discontinuïtat física.

Potser per aquest motiu han sorgit estudiosos com el professor Miquel Àngel Pradilla que ha posat al dia, dotant-lo de contingut, el concepte de catalanofonia i, potser també per això, des de la Junta Rectora Territorial d'Òmnium Cultural a les Terres de l'Ebre vam decidir organitzar la jornada interna de treball "La catalanofonia com a superestructura comunitària", el resum de la qual és l'objecte d'aquesta comunicació. I ho vam fer esperonats d'una banda per unes dades d'ús de la llengua catalana a les Terres de l'Ebre, que malgrat continuar mantenint-se entre els millors registres de l'àmbit lingüístic comencen a presentar lleugeres mostres de regressió, i, d'una altra banda, pel moment polític que estem vivint, el qual ens porta a pensar que necessitem noves definicions de la nostra base identitària que siguin inclusives i alhora respectuoses amb les diferents realitats administratives que compartim una mateixa llengua.

Abans d'entrar en l'objecte central de l'article hi ha unes consideracions a fer sobre el trinomi llengua, societat i poder que ens poden ser útils per articular propostes de futur a partir de la posada en comú que es va produir durant la jornada interna de treball que aquí us presento resumida, mitjançant la transcripció de les notes que vaig prendre durant el seu transcurs i que en són, per tant, una interpretació personal.

Les relacions humanes són en tots els casos relacions de poder perquè no es fan mai des de la plena igualtat, i l'absència d'aquest anivellament situa els interactuants en plans diferents. La desigualtat es fa especialment transparent en la relació humana per antonomàsia: la relació lingüística. Justament per això, la sociolingüística esdevé una potent eina metodològica per al coneixement de les relacions subjacents a l'entramat social.

A casa nostra, el discurs de la normalització lingüística del català ha estat mancat en ocasions de la voluntat de denunciar amb claredat la injusta desigualtat que, precisament, feia necessària tal normalització. Com a resultat, la debilitat i la inseguretat de la posició favorable a retornar al català la normalitat arrabassada per la força han tingut com a efecte, d'una banda, la naturalització de la presència del castellà als territoris situats a l'Estat espanyol i del francès als que són dins de les fronteres de l'Estat francès i, d'una altra banda, la posada en qüestió del caràcter de llengua pròpia que, en justícia, li correspondria al català.

El resultat final és que s'ha perpetuat la situació de discriminació de la llengua catalana al mateix temps que aquesta discriminació esdevenia, perversament, cada cop menys perceptible. I tot això alhora que es provocava que els catalanoparlants (habituals o esporàdics, actuals o futurs) acabessin assimilant com a normal la seua subordinació lingüística i acabessin integrant, com una actitud correcta i cortesa, allò que en realitat no és res més que el desistiment dels seus legítims drets lingüístics i culturals (sempre en benefici del manteniment d'uns privilegis que en darrera instància han estat erigits en termes de dominació d'un estat hegemònic).

Desenvolupar en aquestes condicions una comunitat cultural sobre una llengua comuna comportarà la tasca prèvia de donar a conèixer allò que s'amaga darrere les aparences, buscar un coneixement actualitzat de les llums i les ombres de vitalitat de la llengua catalana, fer una dissecció del que hi ha darrere de les ideologies lingüístiques i desentranar la mentalitat lingüística dels parlants d'aquí i d'allà.

Objectiu de la Jornada “La Catalanofonia com a superestructura comunitària”

El concepte de catalanofonia com a comunitat de llengua catalana ha estat posat al dia pel professor de la URV i membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans Miquel Àngel Pradilla. El 2001, Joan A. Argenter caracteritzava la comunitat lingüística catalana com a complexa i fragmentada, ja que ni la llengua n'abraçava tot el conjunt ni el conjunt que abraçava podia deixar d'imaginar-se sense la concurrència d'altres llengües. A partir d'aquesta realitat actualitzada, Pradilla esmenta la necessitat de propiciar “una reflexió sobre els grans reptes contemporanis als quals s'enfronta la comunitat lingüística, un col·lectiu escapçat administrativament, molt heterogeni i amb una capacitat limitada (en graus diversos) d'intervenció en l'horitzó de funcionalitat desitjat per la llengua”. I encara més, reconeix la importància cabdal de “l'establiment efectiu d'una autèntica comunitat d'interessos, si més no comunicatius”.

Si una comunitat es crea a través d'un element compartit, una comunitat

d'interessos superestatal construïda sobre una llengua comuna per ser forta ha de tenir en compte tots els interessos: els culturals, els econòmics, els socials, els polítics, els ambientals i els de qualsevol altre camp on es generin sinèrgies. Superar el factor identitari de la catalanofonia, sense renunciar-hi, és el repte que avui per avui tenim per endavant i que la nova situació política ens permet encarar amb més garanties que mai. Cal establir uns fonaments més sòlids encara, capaços de bastir una comunitat de territoris robusta que defensi els seus interessos conjunts, immune als canvis ideològics majoritaris de cada moment i regió.

Cal fer créixer la comunitat lingüística qualitativament, en relació als àmbits socials, econòmics i polítics integrats dins d'aquesta comunitat, i quantitativa, en relació al seu número de membres, dins del seu espai geogràfic històric i també en el marc de la diàspora. Els prejudicis envers la unitat de la llengua són els mateixos prejudicis que impedeixen la unitat d'acció política, econòmica i social: la desconfiança d'uns territoris davant dels altres a l'hora de creure en una defensa conjunta dels interessos comuns, sense que una part s'apropriï del fruit dels esforços de tots plegats. Aquests prejudicis són els que cal vèncer per evitar que s'instrumentalitzin en contra de la comunitat.

Les comunitats lingüístiques petites i mitjanes com la que conforma la llengua catalana es troben immerses en un trasbals de les dinàmiques comunicatives causat per la mundialització contemporània. Els codis lingüístics creixen en complexitat, les possibilitats comunicatives augmenten i l'espai tradicional de les llengües històriques i territorials s'hi haurà d'adaptar. L'escapçament administratiu del nostre àmbit territorial va de bracet d'una dinàmica tendent a evitar la sinèrgia entre les parts que el conformen. Una dinàmica que se substaïncia en conflictes diversos, ara sobre el nom de la llengua, ara sobre el nom de la comunitat lingüística, i fins i tot, conjunturalment, sobre la mateixa filiació filogenètica d'algunes varietats.

La Catalanofonia es mostra, doncs, com una comunitat atomitzada i amb una important feblesa comunicativa entre els territoris. És per això que cada cop agafa més força la idea d'abordar desacomplexadament el repte que suposa l'establiment efectiu d'una autèntica comunitat (socio)lingüística. Una opció estratègica que passa per l'assoliment de consensos en un entorn sociopolític on els conflictes històrics conformen l'altra cara d'una mateixa moneda.

L'objectiu de la jornada interna de treball era avançar en la reflexió esmentada i, sobretot, començar a dissenyar estratègies de futur que ens portin a fer passos efectius envers la consolidació d'un espai d'interessos. Malgrat la fragmentació administrativa al·ludida (estatal i subestatal) i les polítiques contràries a les quals s'ha de fer front, el fet de compartir una llengua (i una cultura) en un marc territorial que mostra una continuïtat geogràfica ens han d'empènyer a no deixar

passar l'oportunitat de mostrar-nos el món com una comunitat sociolingüística plenament incardinada a la societat del segle XXI.

La sessió de treball es va dur a terme a la seu de l'Institut Ramon Muntaner (Mas de la Coixa - Móra la Nova). La centralitat de la seva ubicació geogràfica en el marc de l'àmbit lingüístic de la llengua catalana la converteix en un punt de trobada d'un relleu simbòlic força especial.

El debat va girar al voltant de tres eixos temàtics:

- La unitat de la llengua i la gestió de la norma (monocentrisme vs pluricentrisme)
- La creació d'una 'comunitat de consciència' (àmbit actitudinal)
- La creació d'un espai cultural i comunicatiu

Hi van participar representats dels organismes i entitats següents:

- Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i Institut Ramon Muntaner
- Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans
- Federació Llull (Òmnium Cultural, Acció Cultural del País Valencià i Obra Cultural Balear)
- Institut Ramon Llull
- Direcció General de Política Lingüística

També s'hi va convidar, tot i que els va ser impossible assistir per motius d'agenda, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i la Xarxa Vives d'Universitats. Ambdues entitats van mostrar el seu interès en rebre les conclusions de la jornada per fer-hi aportacions posteriors.

Conclusions de la jornada

La principal dificultat a l'hora d'establir una comunitat (socio)lingüística que permeti crear un espai cultural i comunicatiu compartit rau en els aspectes relacionats amb la unitat de la llengua i la gestió de la norma. Existeixen bàsicament dos models: el monocentrisme, que estableix una autoritat acadèmica única, i el pluricentrisme, que reconeixeria la capacitat normativa de diferents autoritats acadèmiques, tot i respectant sempre la unitat de la llengua. Aquest és un debat ben viu en l'actualitat i de com s'acabi tancant en depèn el futur d'un projecte de Catalanofonia viable que permeti establir un mercat cultural comú per a empreses editores, mitjans de comunicació, cases discogràfiques,

empreses de videojocs, productores audiovisuals, etc.

Una norma compartida facilita la creació de productes culturals aptes per al consum al llarg i al través del domini lingüístic. Però no n'hi ha prou amb compartir la norma, també cal que aquesta norma sigui polimòrfica, és a dir, que l'estàndard sigui inclúsiu respecte de les varietats dialectals. El grau de polimorfisme de la norma ja és molt elevat en l'actualitat i sovint és més gran del que els mateixos usuaris de la llengua coneixem. Moltes varietats dialectals són perfectament acceptades per la norma, tot i que a priori pot no semblar-ho. Aprofundir en aquesta propietat normativa pot afavorir que el pluricentrisme s'imposi al monocentrisme en els aspectes de la gestió de la norma. Una aproximació que se suggereix com a possible desllorigador de la situació actual és que hi hagi una autoritat acadèmica única que validi les propostes normatives que aprovin les seccions territorials de què es dotaria.

Oportunitats de col·laboració identificades

La nova situació política sorgida de les darreres eleccions autonòmiques ha suposat la derogació de la llei de llengües a l'Aragó, amb la desaparició del LAPAO i el LAPAPIP, la reestructuració en curs de l'Institut d'Estudis Baleàrics i també hi ha previst que en breu hi hagi canvis a l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, sense que aquests tinguin una direcció predeterminada. La disminució de la pressió política dirigida a disgregar la unitat de la llengua pot afavorir que el conjunt d'aquests canvis que s'han de produir vagin en una orientació que permeti reforçar la comunitat (socio)lingüística com a comunitat de consciència i fer de la Catalanofonia una realitat que generi un espai cultural i comunicatiu compartit que alhora reforci la unitat i els usos de la llengua catalana al llarg i al través del seu territori.

Les entitats participants en la trobada també han trobat espais comuns on poden actuar conjuntament o reforçar la col·laboració que ja duen a terme i aprofundir en oportunitats de futur com ara:

- Congressos biennals de la CCEPC amb participació de la Xarxa Vives d'Universitats.
- Publicacions dels membres de la CCEPC amb la col·laboració de la Xarxa Vives d'Universitats.
- La nova gramàtica i ortografia que està en preparació per part de la Secció Filològica de l'IEC és una oportunitat per reforçar el polimorfisme i obrir un camí cap al pluricentrisme. En particular, caldria estretir la relació amb l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i abordar principis de col·laboració des de la confluència de propostes, per tal de reforçar la comunicació supraterritorial.
- Possibilitat de vincular les recerques dels centres d'estudis amb les

recerques de l'IEC en tots els camps i, en especial, amb la Secció de Filologia (sociolingüística, onomàstica, llengua i literatura, estudis clàssics, etc.).

- L'any 2016 es compleixen quaranta anys del Congrés de Cultura Catalana i trenta del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Al curs 16/17, l'IEC vol fer una reflexió de quin és el lloc de la cultura catalana al món. És una bona oportunitat per implicar els altres agents dels territoris de parla catalana.
- Caldria dur a terme una acció concertada de difusió de la resolució dels ministres del Consell d'Europa sobre les males pràctiques de l'Estat Espanyol en relació a la Carta de les Llengües i així evitar discursos triomfalistes per part dels seus representants.
- La Xarxa Cruscat, encarregada del seguiment i actualització de les dades sociolingüístiques, és una eina a reforçar. El març de 2016 es farà una jornada sobre els projectes acabats i en curs. Serà una oportunitat també per millorar la projecció internacional de la sociolingüística catalana, ja que està servint de model per a altres sociolingüístiques. Les urgències internes han passat per davant de la necessitat d'establir connexions internacionals, camp en el qual cal avançar.
- L'associacionisme cultural al País Valencià ha caigut des del 1995, mentre que ha crescut el festiu i el religiós. Una aproximació de la CCEPC a les associacions d'aquests sectors podria, alhora, reforçar la presència de la Coordinadora al País Valencià i projectar el valencià com a llengua de prestigi dins de la societat valenciana.
- La dissolució de la comissió interuniversitària de política lingüística ha deixat un buit de comunicació en aquest àmbit d'interacció, ja que els vicerectors encarregats de política lingüística no tenen un marc de trobada. Cal omplir aquest buit per dur a terme una reflexió sobre el repte de la llengua en un sistema universitari orientat a la captació de nou alumnat estranger.
- Afavorir l'intercanvi de persones i d'interessos econòmics que seran la base del futur que hem de construir. Promoure trobades, agermanaments, visites, etc. Els agents implicats en la jornada hi han de jugar un paper important. Per exemple, un projecte de turisme cultural a càrrec dels components de la Federació Lull, una programació de grups artístics dels altres territoris per part dels ajuntaments, un canal cultural de televisió comú, etc.
- Aprofitar l'Any Lull per reactivar la interacció entre els membres de la Federació Lull.

- Reprendre el projecte per potenciar els contactes de la Federació Lull amb els centres d'estudis; per exemple, amb un projecte de cohesió social que inclogui, entre altres accions, una exposició sobre l'origen i el paper de les poblacions.
- Cal afrontar tots plegats el repte de la multiculturalitat, que no és altre que el repte de l'interculturalitat. Cal permetre la inclusió espontània de la realitat diversa de la comunitat cultural.
- S'han reprès contactes entre els responsables de política lingüística dels governs dels diferents territoris de parla catalana per estendre ítems comuns dins de les enquestes sociolingüístiques que permetin obtenir dades comparables. En alguns casos hi ha hagut més bons resultats que altres, però hi ha una bona predisposició general. Es vol aprofundir també en l'intercanvi de professorat, en el reconeixement dels certificats de llengua catalana i en la reciprocitat.
- Creació de la Ponència Territorial de la Llengua Catalana dins del Consell Social de la Llengua Catalana (òrgan d'assessorament i participació de la Generalitat de Catalunya) amb l'objectiu d'aprofundir en les accions de cooperació que el govern de la Generalitat s'ha de plantejar amb la resta de governs a partir d'una relació entre iguals. S'avança lentament en la recuperació dels contactes institucionals.
- Converses per reincorporar el Govern de les Illes Balears a l'Institut Ramon Llull. Hi ha problemes d'encaix legal per la forma jurídica de l'IRL i els darrers canvis normatius.
- L'Institut Ramon Llull té un elevat potencial per entrar en contacte amb els casals culturals a l'exterior i servir de pont amb la resta d'agents implicats en la jornada.
- L'Institut Ramon Llull promou la llengua i literatura catalanes, no Catalunya, i busca marques potents als territoris de parla catalana que puguin identificar-se amb la llengua i cultura catalanes i obrir-los les portes a l'exterior. Hem de presentar la llengua i cultura de forma comprensible i atractiva, com objecte d'estudi, de consum i d'afiliació afectiva (no d'identificació, perquè els destinataris de l'actuació de l'IRL no són catalans).
- La resta d'agents podrien aplicar estratègies similars a les que utilitza l'IRL a l'estranger en el marc dels territoris de parla catalana.

Debat: Com creem una comunitat més enllà de compartir una llengua?

La unitat de la llengua i la gestió de la norma (monocentrisme vs pluricentrisme)

Mentre que en el si de l'Institut Ramon Llull, o entre els mateixos governs, la conjuntura actual permet noves formes i àmbits de col·laboració, aquest és un camp en el qual cal aprofundir quan es tracta del vèrtex que defineixen l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i l'Institut d'Estudis Catalans. La creació de l'AVL (sense entrar en l'intent fallit de crear una acadèmia aragonesa) ha donat com a resultat l'existència de dos centres codificadors que comparteixen un espai lingüístic. És un repte que cal verbalitzar i posar-lo damunt de la taula, per tot allò de positiu que pot aportar a la Catalanofonia. Partim de l'avantatge que l'IEC treballa en base a una codificació d'aparença monocèntrica, però que resulta policèntrica en la pràctica. Alhora, l'AVL s'ha dotat d'una aureola positiva, passant al particularisme com a superació de l'unionisme i el secessionisme. A la fi, el xoc de legitimitats ha estat de molt baixa intensitat, cosa que permet ser optimista de cara al futur.

La gramàtica altera la prelatió de formes relegant les traces convergents. És això un problema? El problema no és la unitat de la llengua, sinó la gestió unitària (que no unionista) de la llengua, a partir d'uns usos consensuats que puguin ser assumits per la societat. No podem quedar-nos en compartir una carcassa ortogràfica. Som el primer exemple de què el repte de la multiculturalitat és la interculturalitat. En aquest cas, interdialectalitat podríem dir.

Cal modular i ordenar la variació per a afavorir-ne els múltiples usos. La nova situació política obre una nova perspectiva per establir converses i arribar a una solució satisfactòria, ja que les postures no haurien de ser tan allunyades. La Universitat de les Illes Balears també hi hauria de jugar un paper, i també alguna instància aragonesa. Cal obrir la participació i parlar de la gestió global de la llengua. El nou projecte de diccionari de l'IEC serà diasistemàtic i és, per tant, una bona oportunitat. La vehiculació actual de la norma, que ja és força polimòrfica, és més problemàtica que no pas la norma en si, però hi ha posicionaments divergents que cal treballar en nom d'un consens.

La solució passa més per la difusió que per la promulgació de normativa; difusió de la varietat real de cada territori, per a què no només es conegui la varietat estàndard. L'aparició de la nova gramàtica pot ajudar en aquest sentit. També se'n farà una versió abreujada adreçada a no lingüistes.

La creació d'una 'comunitat de consciència' (àmbit actitudinal)

Cal avançar en l'eradicació de prejudicis i el desconeixement mutu, i en aquest sentit la intercomunicació és la clau. La percepció de l'imperialisme català ha donat rèdits electorals a sectors que no volien millorar la situació de la llengua pròpia sinó mantenir un statu quo amb una aposta lingüística diferent. Hem de ser capaços de combatre aquesta percepció i el seu ús interessat en contra de la llengua. Contra els prejudicis cal informació per desmuntar l'estereotip que genera fenòmens d'emotivitat negativa. En això hi pot ajudar l'ús de marques locals a favor de la comunitat global. La nova etapa de col·laboració entre la capital catalana i la balear, a l'espera que s'hi incorpori la capital valenciana, també contribuirà a un escenari més favorable per treballar conjuntament en favor dels interessos compartits.

Una opció contra el prejudici és convertir-lo en objecte de burla, però aquesta pot no ser sempre la millor opció. Una altra estratègia, qui sap si més encertada, és l'esforç per fer arribar la informació a nivell del conjunt de la ciutadania, com per exemple la feina que es fa als barris per desmuntar prejudicis contra els immigrants.

Existeix el dubte raonable sobre si la identificació de la llengua amb l'independentisme (que en definitiva suposa una part d'una part) pot arribar a ser perjudicial. En aquest sentit, es considera que els plantejaments lingüístics no han de derivar de posicionaments polítics més generals, sinó dels projectes personals per assolir la satisfacció plena. Identificar llengua amb independència fa que determinats sectors s'allunyin de la llengua o de les iniciatives en el seu favor.

En un sentit similar es valora l'oportunitat del discurs legitimista, el qual està més elaborat a les Illes Balears i al País Valencià. A Catalunya moltes vegades ens escudem massa en la llei (per exemple, amb el català a les escoles). És a dir, buscant la legitimitat en l'ordenament legal de vegades obtenim el resultat contrari i són més efectives estratègies basades en valors i afectes abans que en normes. Alhora, cal evitar els discursos etnicistes i buscar altres vies per atreure els usuaris que no tenen el català com a llengua inicial o d'identificació. Per exemple, el català ens pot permetre gaudir d'una relació més fluïda i espontània amb la gent que ens envolta. Són arguments com aquest els que s'han de fer valer més que no pas un discurs legalista. Un cas clar d'aquest efecte és Andorra, on malgrat que n'és l'idioma oficial i que els indicadors són bons, hi ha pessimisme sobre la salut de la llengua catalana al país. Les mentalitats i els discursos tarden més a canviar que no pas els comportaments.

La creació d'un espai cultural i comunicatiu

Els mitjans de comunicació haurien d'adequar-se i col·laborar en la recerca d'un espai cultural i de comunicació comú. Per fer-ho, cal disposar de competència multidialectal per bastir ponts de comunicació a tots els nivells. Les propostes han de ser confluents. Cal treballar en la gestió compartida de la llengua. Ha d'existir un canal obert i estable d'intercanvi entre mitjans de comunicació dels diferents territoris; una intercomunicació habitual faria caure els prejudicis en uns terminis de temps raonables. Tot i no ser una comunitat sociolingüística habitual, hem de poder disposar d'un model comunicatiu compatible alhora que divers.

Un canal cultural a través d'internet podria ser una eina útil. El problema és posicionar-lo, tot i que la televisió per internet sembla que s'imposarà al a TDT. La Xarxa de Televisions Locals, a nivell de Principat, és un model.

Cal definir una estratègia per desconcentrar la producció i assolir una audiència general, més enllà que ho siguin l'abast dels mitjans o els registres que utilitzen. S'estima que serien útils unes sessions de treball entre els responsables de les televisions per establir complicitats en un projecte compartit de tots. En aquest context, s'hauria de parlar de política de doblatges, intercanvi de produccions, programes simultanis fets des de llocs diferents, etc.

El públic infantil també és un element a tenir en compte. Els pares escol·len dibuixos en anglès i sense publicitat. Caldria avaluar si és necessària més fermesa en el doblatge de les pel·lícules infantils. La coerció, en aquest àmbit, topa amb la poca predisposició per part de les grans distribuïdores cinematogràfiques i també, diguem-ho, de la poca voluntat dels exhibidors locals, malgrat els programes d'incentius actuals. Tot i això que s'exposa, també hi ha models d'èxit com el cinema Texas, amb pel·lícules de reestrena subtítulades en català.

No es poden oblidar les escoles de formació de professorat i els editors de material escolar. Educació i comunicació són peces bàsiques per al coneixement i l'ús de la llengua. Hi ha, per tant, feina per als lingüistes i per als comunicadors. També cal voluntat política, sense la qual és molt difícil que les propostes es puguin vertebrar. I per formar aquesta voluntat política, també cal que la ciutadania sigui conscient de quin és el problema i de qui té les claus per resoldre'l.

Reptes i oportunitats del món cultural valencià després de les eleccions municipals i autonòmiques del 2015

Antoni PRATS I GRÀCIA
Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta

Després de les recents eleccions municipals i autonòmiques del 27 de maig, i ateses les noves perspectives polítiques que s'hi han obert, l'actual conjuntura es presenta favorable sense dubte per a la vida cultural dels Països Catalans. Em referisc, per suposat, al que pot esdevenir al Principat de Catalunya, però al País Valencià i a les Illes, els canvis recents en els governs municipals i autonòmics –encara massa inconcrets i fràgils, per tant- permeten reprendre projectes culturals i inciten a pensar-ne de nous. Altrament, l'expectativa de les properes eleccions generals obri interrogants gens negligibles. Ens trobem, doncs, en una situació propícia, encara que d'impàs.

La lenta superació dels entrebancs polítics

Es tractaria, en definitiva, de potenciar des de les institucions els seculars lligams culturals comuns, de l'existència tàcita dels quals en dóna fe la pròpia Constitució Espanyola de 1978, com apuntava Patrícia Gabancho a l'Espai Despuig de 2008, per interferir la mútua col·laboració del territori de parla catalana. De fet, encara a hores d'ara continuem patint pel mateix motiu, netament ideològic, dificultats de comunicació ferroviària i de carreteres en l'"Arc Mediterrani", amb un elevat cost econòmic a més a més, per tractar-se d'una franja del territori especialment productiva.

És bastant obvi que, a pesar de les limitacions de l'Estatut d'Autonomia vigent, en les darreres dècades s'ha produït entre els valencians una creixent conscienciació reivindicativa social i nacional, com a conseqüència d'un desenvolupament cultural enriquidor i consistent; però, tot i l'èxit recent de la coalició Compromís en les urnes, la nostra realitat cultural –i nacional- més autèntica és

percebuda al País Valencià per una minoria encara insuficient.

Per descomptat, l'autogovern que s'hi ha assolit fins ara no és solament la conseqüència d'un procés descentralitzador del l'Estat post-franquista, allò del "café para todos". És cert que la voluntat de reprendre l'autogovern no es manifestà entre els valencians tan aviat com a Catalunya, on el moviment cultural de la Renaixença empenà prompte una consciència cívica identitària; tanmateix, pel que fa al País Valencià, amb alguns paral·lelismes a les Illes, convé recordar que als anys trenta del segle passat hi hagué un ferm propòsit estatutari, que la guerra civil del 1936 estroncà i que les "forces vives" de les dècades següents s'esforçaren a fer oblidar.

Amb els nous estatuts d'autonomia, s'obrí als Països Catalans una possibilitat real que permetia arribar a un nivell elàstic de competències d'autogovern. Fou un període esperançador, que decau al País Valencià en acabar les legislatures socialistes (1995). Llavors, en iniciar-se els governs del PP, s'observa un estancament progressiu de les iniciatives pròpiament autonòmiques, i, amb la majoria absoluta obtinguda pel PP l'any 2000, els governs de torn creuran que s'ha arribat massa lluny en certs aspectes per on la cohesió de l'Estat pot clivellar-se. Aleshores reforçaran el paper de les velles instàncies conservades en la vigent constitució, com les delegacions del Govern Central i la divisió provincial amb les respectives diputacions. Així doncs, sense una reforma de la Constitució espanyola favorable a l'autogovern de les nostres autonomies, continuaran els entrebancs des dels governs de Madrid, hi mane qui mane.

A més a més, el valencianisme polític ha vingut arrossegant el malefici del % necessari per poder assolir representació parlamentària, acordat pels partits fins ara clarament majoritaris; però, per fi, després de tants intents sense el necessari suport de les urnes, el nacionalisme valencià ha aconseguit des del 2011 estar representat pel BLOC, formació política que en el seu congrés fundacional es declarava hereva del valencianisme d'arrel fusteriana, així com del valencianisme de preguerra, i reivindicava l'Acadèmia Valenciana de la Llengua com a ens normativitzador de la llengua pròpia. Ja a les eleccions de 1999, en coalició amb altres forces polítiques, havia aconseguit un 4'6%, i va ser finalment a les eleccions generals de l'any 2011 que, ja dins de la coalició Compromís, l'alcalde de Sueca, Joan Baldoví, seria elegit diputat, esdevenint el primer representant d'un partit valencianista al Congrés des dels anys de la II República. A partir d'aquí, l'efecte multiplicador de vots que suposa entrar a les altes instàncies del poder -allò que en el seu moment la dreta espanyola i el PSOE havien tractat d'evitar al nacionalisme valencià- s'ha deixat sentir en les darreres eleccions autonòmiques. En l'actualitat, és la tercera força política valenciana, amb més de 722 regidors i una huitantena d'alcaldies, i compta amb 9 diputats a les Corts Valencianes d'un total de 19 que té la Coalició Compromís,

un diputat al Congrés espanyol i un diputat al Parlament Europeu. Tot plegat, un pas endavant engrescador que permet mirar el futur immediat amb il·lusió des d'un projecte de país normalitzat culturalment.

Al meu parer, el gran repte polític que a hores d'ara es planteja en línies generals tant al País Valencià com a les Illes, consisteix en saber combinar la gestió eficient, perceptible per la ciutadania, amb l'ambició d'aprofundir en la convivència democràtica, per un costat, i en l'autogovern, per un altre, que afavoriran el desenrotllament de la cultura i l'ús de la llengua autòctones, en perill sobretot per la deixadesa de les administracions precedents.

Així les coses, podem suposar per a l'any vinent que Catalunya continuarà el seu procés de desconexió de l'Estat espanyol. Ara bé: quina serà la disponibilitat legal a curt termini que ens assistirà a valencians i illencs? Depèn molt de les eleccions generals del mes proper, òbviament, i tant de bo que millore l'actual.

Un país allargassat i divers lingüísticament

D'altra banda, el País Valencià, per les condicions físiques de la seua geografia, ha de superar l'entrebanc de la difícil comunicació entre les ciutats de València i Alacant per la costa (179 km. d'autopista de peatge), així com la desconexió ferroviària de les ciutats costaneres del sud a partir de Gandia per l'absència de trens de rodalies. I és que la vertebració del país des de la Marina Baixa cap avall ha estat de natural problemàtic. Com deia Emili Rodríguez-Bernabeu, "per promocionar la unitat valenciana caldrà limitar al màxim els embussos de comunicació. Durant molts anys, fou el barranc d'Aigües, el Mascarat o la Carrasqueta. Ara és el peatge. El nostre país, malauradament, i a pesar de la seua tradició històrica, és un país en formació i, per tal d'aconseguir aquesta formació, necessitem comunicar-nos, parlar, debatre, trobar punts d'encontre. Aquests problemes de comunicació retarden la cohesió. Ja no és tan sols dificultar la cohesió amb Catalunya pels entrebancs ferroviaris i d'autopistes de tots coneguts, és la mateixa cohesió interna del País Valencià la que hi és en joc."

No té res d'estrany, doncs, que la davallada del PP en les darreres eleccions no s'hi haja deixat sentir amb tanta intensitat. I efectivament, Compromís és inexistent en ciutats relativament grans més al sud encara, com Oriola (83.400 habitants), cap de comarca del Baix Segura, amb alcalde del PP, i més a l'interior alacantí, com Villena (34.500 habitants), cap de comarca de l'Alt Vinalopó -i amb alcalde de "Los Verdes"-, un territori molt heterogeni quant a la llengua i la cultura, i de captament electoral també divers, és clar. Ambdues ciutats són predominantment castellanoparlants tot i que per diversos motius. Oriola (Orihuela en castellà) pertanyia a l'antic Regne de València, però, després d'una pesta exterminadora, va ser repoblada des del segle XVII per gent del sud. I Villena,

que sempre ha sigut castellana, el 1836 fou incorporada a la província d'Alacant.

Aquesta ambigüitat lingüística i cultural la tornem a trobar més amunt en les comarques de l'Alt Palància, la Foia de Bunyol i els Serrans, comarques poc poblades i frontereres que no han perdut del tot els vincles culturals amb València. A més a més, envoltat per terres castellaneres i aragoneses hi ha el Racó d'Ademuz, amb només 2.638 habitants en total.

Els nous mitjans de comunicació poden ajudar indubtablement a fomentar una major cohesió en el conjunt dispers de la societat valenciana. Una xarxa de televisions de qualitat en la llengua comuna i les seues variants, amb produccions pròpies i accessibles a tots els nostre territoris, no seria poca cosa per al mutu enriquiment cultural.

Els centres d'estudis comarcals i el nou Govern valencià

D'entrada, per la seua trajectòria fins al moment, sembla que el nou President de la Generalitat, alcalde anteriorment de Morella, era segurament l'opció més favorable per a la cultura autòctona que podia aportar el Partit Socialista. Quant al jove Conseller de Cultura, Miquel Marzà (1983), ha sigut un encert encara que per altres motius. És membre del Bloc i afiliat al sindicat valencianista (STEPV) majoritari entre els ensenyants del País Valencià, perquè ell ho és de Primària, com els seus pares, i, a més a més, com ell mateix, vinculats a Escola Valenciana.

Aquesta darrera circumstància demana una explicació, que ve a tomb a més a a més per altres motius. En efecte, Escola Valenciana, també coneguda com Federació d'Associacions per la Llengua, és una entitat cívica formada per 29 associacions comarcals i d'àmbit de país. "El principal objectiu de l'entitat és la normalització lingüística en tots els àmbits d'ús de la llengua, amb especial incidència en el sistema educatiu valencià", segons diu el portal de la web de la pròpia entitat. Va començar a fer camí el 1984, i en el 1990 es constituí, ja tal com ara se la coneix, amb l'objectiu de potenciar la creació d'un sistema educatiu amb el valencià com a llengua vehicular. En aquest marc innovador van nàixer les Trobades d'Escoles en Valencià, aplecs lúdics i reivindicatius que han esdevingut el projecte amb més ressò de l'entitat, que apleguen cada any més de 220.000 persones entre pares, mares, alumnes i mestres en les vora 20 trobades comarcals.

Clar que estem referint-nos no sols al conseller d'Educació, sinó també al d'Investigació, Cultura i Esports: quatre àmbits per a un sol conseller... Així que, a més a més de la Direcció General de Cultura i de la Direcció General d'Universitats, s'ha creat una Secretaria de Cultura i d'Investigació, a càrrec d'Albert Girona, professor d'Història, veterà militant de l'antic Partit Socialista del País Valencià,

després d'Unitat del País Valencià i ara membre del Bloc.

D'altra banda, l'IVAM (Institut Valencià de l'Art Modern), creat el 1986, una entitat de reconegut prestigi en els seus primers anys d'existència, guanyarà molt, pel que sembla, amb la nova direcció.

Passe per alt el complex de l'anomenada Ciutat de les Arts i de les Ciències, que, al meu parer, és un projecte grandiloqüent en un país amb deficients instal·lacions educatives i línies d'investigació estroncades per manca de pressupost. A més a més, tot i que no he trobat informació fidedigna sobre la seua despesa en manteniment, cal suposar que deu ser considerable.

I no m'entretindrè referint-me al que suposa per al foment cultural del País Valencià la institució privada Acció Cultural, perquè tothom té notícia de la seua eficàcia.

Fet i fet, és aviat per a parlar de finançament i de qualsevol altre recolzament als nostres centres per part de la Conselleria. Com ja se sap, el nostres centres funcionen en general gràcies a les quotes del soci, i a alguna petita subvenció o a algun ajut ocasional per part de les diputacions i els ajuntaments.

En termes generals, la repercussió del governs locals sorgits de les passades eleccions es troba en l'inici d'una major col·laboració mútua per les complicitats prèvies de les noves corporacions municipals en temes culturals i de patrimoni. I no tinc suficients notícies pel que fa a la repercussió dels canvis en la Diputació de València; cal suposar, és clar, que d'ara en avant reforçarà la cooperació amb els centres locals i comarcals d'estudis.

Les universitats, els centres d'estudis comarcals i la FIECPV

En febrer del 2000, 13 centres d'estudis locals i comarcals del territori valencià, que a hores d'ara ja aglutinen més de 2.000 socis, es federaven al Monestir del Puig, un indret conegut sobretot per la seua importància simbòlica per a la nostra cultura. El primer president en seria Emili Casanova, expresident de l'IEVA (Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida). I el mes de novembre següent tingué lloc a la Universitat de València un congrés amb la finalitat d'analitzar les aportacions de les comarques a la cultura i el patrimoni valencians.

Els darrers anys, amb la creació del Vicerectorat de Participació i Projecció Territorial de la Universitat de València, aquella empena ha madurat per fi i s'ha produït realment el diàleg creatiu entre la Universitat valenciana i els centres d'estudis comarcals. En novembre de 2011, se celebrà un encontre en el qual es prenia consciència de les noves possibilitats de interacció que el segle XXI ja començava a proposar: "l'optimització de recursos, la transferència de coneixements, el treball en xarxa i el reforçament de sinèrgies."

A l'any següent, també en novembre, sota el títol general d'*Aportacions*

per a la reflexió al voltant del territori, hi hagué una altra trobada els resultats de la qual s'agruparen en tres àrees: Medi Ambient i Territori; Història, Educació i Patrimoni Cultural, i Economia i Desenvolupament Local. De totes tres àrees, s'aportaren experiències i en sorgiren iniciatives.

El 2013, amb un propòsit més monogràfic i major envergadura, es convocava el 1er Congrés Universitat de València-Instituts d'Estudis Comarcals. El tema era el turisme cultural com a part del desenvolupament territorial i en relació amb la sostenibilitat. No cal insistir en l'actualitat d'aquesta temàtica i en la seua relació amb la del patrimoni, tant el natural com el monumental. També en aquesta ocasió les ponències i les comunicacions foren publicades en un llibre per la Universitat de València.

El Congrés del 2014 tractava altra vegada la qüestió del desenvolupament territorial, però centrant-se en el Medi Ambient, i les actes foren publicades igualment per la Universitat de València. De nou, trobem una variada participació, tot i que es nota la poca o nul·la presència d'estudis sobre les comarques més meridionals i són també pocs els que es refereixen al nord del Cap i Casal. Recordem les paraules adés adduïdes d'E. Rodríguez-Bernabeu: "El nostre país, malauradament, i a pesar de la seua tradició històrica, és un país en formació i, per tal d'aconseguir aquesta formació, necessitem comunicar-nos, parlar, debatre, trobar punts d'encontre. Aquests problemes de comunicació retarden la cohesió." I adonem-nos que estem parlant de la participació de la Universitat de València en solitari com a tal. ¿On són, doncs, les universitats de Castelló, d'Alacant i d'Elx? És que la Xarxa Vives no funciona?

Ja enguany, el passat cap de setmana, hi ha hagut una altra trobada Universitat de València-Instituts d'Estudis Comarcals, amb un tema a tractar similar al que hui ens ha reunit a Peralada, referit monogràficament al País Valencià. Com s'hi explicava al text de presentació, volia ser "un debat sobre què han significat els últims resultats electorals del 24 de maig, les claus del comportament electoral i quines implicacions han tingut o poden tenir sobre l'organització territorial valenciana, en matèria econòmica, social, cultural, mediambiental, etc. En definitiva, quin és el context que es presenta per als nostres municipis i comarques durant els pròxims anys després dels últims esdeveniments polítics. I tot allò mitjançant el suport institucional de la Diputació Provincial de València."

Canvis polítics i noves perspectives culturals a Menorca

Jaume MASCARÓ

President del Consell Científic de l'Institut Menorquí d'Estudis i vocal de l'Institut Ramon Muntaner

1. Noves perspectives culturals en el context de canvis polítics

Com a introducció a una possible resposta, voldria fer una parell de reflexions prèvies molt breus, però que ja són una forma de resposta. És evident que des de fa uns mesos a Menorca, i en general a les Illes, com també al País Valencià, hem començat a fer un alè, hem començat a respirar d'una altra manera i a nedar d'una altra manera. Això ens obligava a plantejar-nos algunes coses prèvies: la cultura es fa millor a la contra? És a dir, contra Franco lluitàvem millor? Contra Espanya patim millor? O contra el PP resistim millor? Crec que són preguntes evidentment retòriques, però que són importants perquè moltes vegades un té la impressió, mirant cap a enrere, que a les èpoques de resistència, a les èpoques de lluita, hi ha més mobilització de la gent i que la mobilització és més fàcil perquè hi ha una simplificació d'objectius i una simplificació conceptual que concentra els objectius culturals i els objectius d'activitat en uns temes molt concrets, molt específics i que fa que tinguem la impressió de què la nostra resistència, la nostra activitat, té un plus de sentit, que és el de canviar una situació, de modificar-la. És a dir, és probable que aquesta capacitat de mobilització, de generar suports més amplis, estigui relacionat amb el fet que l'acció "a la contra" sol implicar objectius de tipus negatiu, "No a...", que representen formes de simplificació mental i social, que fa que s'expressin en l'ús d'eslògans i esquematismes que hi permeten més fàcilment l'adhesió i produeixen la impressió que la nostra activitat cultural és més intensa.

En el moment en què es produeix un canvi com el que acabam de viure noltros a Menorca, a mi i a tots els que hem estat i estem ficats molt intensament en aquests temes d'acció cultural, crec que la situació ens obliga a pensar si no

hem de corregir de qualche manera la perspectiva. És a dir, la cultura no es pot fer des de la simplificació, la cultura implica en primer lloc un ús de matisos, un ús de variables de coneixement. I per això, construir a la contra és més fàcil; en canvi, construir en positiu sempre és més difícil.

En aquests moments, probablement, la primera variable, el primer canvi que un s'ha de plantejar amb el que ha representat el canvi polític d'aquests mesos és que hem d'intensificar la idea i la proposta que en aquests moments no es tracta tant de commoure per generar l'activitat com de convèncer per generar una realitat cultural i un fet cultural més estable i una dinàmica política i social d'un altre tipus.

Aquesta seria, de manera ràpida, la primera reflexió, és a dir, el canvi implica com a primer repte, doncs, no jugar a la contra sinó haver de canviar la perspectiva i moltes vegades la dinàmica de la resistència.

Un segon aspecte que és típic dels canvis polítics en els quals ens hem mogut és que aquests canvis solen representar una, per dir-ho d'alguna manera, descapitalització dels moviments culturals i dels moviments associatius de les organitzacions de base. Ho dic perquè això en aquests moments és una primera evidència que nosaltres tenim i, per tant, a l'hora d'analitzar reptes, és una primera constatació d'una situació. En aquests moments, en el nou govern insular de Menorca, com en el conjunt de les Balears, probablement, jo diria que un percentatge important dels membres que participen en el govern provenen de les nostres associacions: la Maïte Salord, actual presidenta del Consell Insular de Menorca, és membre de l'IME -Institut Menorquí d'Estudis-, així com el director general de Medi Ambient; en canvi, curiosament, no n'és el Conseller de Cultura, tot i que, en qualsevol cas, hi està molt a prop. Així doncs, bona part dels càrrecs més operatius del nou govern provenen de l'àmbit de les nostres associacions i a vegades de les seccions corresponents, tant aquí com a Mallorca. Això què vol dir? Que és típic, històricament, que en el moment en què hi ha canvis polítics que impliquen un canvi de signe o d'orientació ideològica es puguin produir fenòmens de descapitalització. Aquests fenòmens de descapitalització, de decapitació si es vol dir, fan que moltes vegades l'activitat cultural passi de ser una activitat organitzada des de baix, des de la base, des de la resistència, a ser una activitat que fàcilment podria reclamar-se com a instrument del poder, perquè el poder és més simpàtic, és més a prop i som més amics, és a dir, ara tenim molts amics al poder i podríem caure en l'error de creure que això ho podem aprofitar per als nous reptes, per tenir més diners, per exemple. I segon, i aquest és un tema que em preocupa més, des del punt de vista de l'activitat podríem caure en l'error de fer que la nostra activitat, en tant que està molt lligada amb gent que ara participa en el poder, acabi essent una activitat més conjuntural que més de fons, és a dir, que podria venir molt determinada

per matisos diguem-ne electoralistes o d'interès polític conjuntural o, el que ve a ser el mateix, acceptar ser utilitzats pels que ara governen amb la perspectiva no tant d'una activitat cultural de fons com d'una conjuntura política.

La idea, per tant, del primer repte que noltros nos hem plantejat i hi hem reflexionat, almenys és un tema que a mi em preocupa, és com evitar aquestes dues qüestions, és a dir, com evitar la simplificació derivada d'un treball de resistència i com no caure en el conjuntalisme i en l'immediatisme en un moment en què hi ha possibilitats de més cooperació.

2. Implicació del nou context sociopolític

Abans de respondre directament al tema plantejat, voldria recollir i formular una idea que em sembla fonamental en les reflexions que ara estem elaborant a Menorca, sobretot, però que tal vegada també podria referir-se al conjunt de les Balears. Voldria subratllar el que s'ha dit fa un moment que la cultura ha de sortir de la seva closca. "Obriu la cultura a la societat", deia en Ramon Arnabat fa un moment. Jo, personalment, en tant que actual president del Consell Científic de l'IME, parteixo d'una concepció de cultura que m'esforço per fer entendre als altres. Primer, la cultura, crec jo, no és el conjunt del que fem, ni tant sols el conjunt de les indústries, associacions, grups, que ens organitzem per publicar llibres, fer conferències, concerts, actuacions artístiques, etc. Jo crec que la cultura no és això. Això és només una cara, un conjunt d'artefactes materials i mentals que interroguen la gent, que li plantegen qüestions i dibuixen maneres de viure la realitat. Les activitats anomenades culturals no són la cultura, són només, crec jo, interpel·lacions, propostes que només esdevenen cultura real en la mesura que la gent se n'apropia i ho incorpora a la seva *manera de pensar, sentir i actuar*, que és, per altra banda, la definició que els que ens dediquem en l'àmbit acadèmic de l'antropologia solem utilitzar per definir cultura: *una manera de pensar, de sentir i d'actuar pròpia d'una comunitat humana*. La cultura, en tant que forma de vida, en tant que és allò de què la gent s'apropia i incorpora a la seva vida, és la resposta a aquestes interpel·lacions, que habitualment solem anomenar activitats culturals. Per això és que la cultura, en sentit fort, és allò que defineix una comunitat i defineix un poble.

Per tant, si ho entenguéssim d'aquesta manera, podríem també rebatre alguns malentesos. Per exemple, a vegades, a Menorca, l'IME ha estat acusat de fer cultura elitista i de no practicar o de no tenir en compte elements de cultura popular. Jo crec que aquesta distinció entre cultura elitista i cultura popular és falsa des del punt de vista de la cultura entesa com a forma de vida. L'elitisme seria, entès d'aquesta manera, només el dispositiu d'una pregunta mal feta, d'una pregunta que no s'entén i que, per tant, sovint no pot tenir una resposta.

És a dir, la gent no té possibilitat d'apropiar-se'n, d'incorporar-ho a la seva forma de vida. Aquesta idea de cultura és per a mi important. Jo he treballat en l'àmbit acadèmic de la filosofia i de l'antropologia i per això m'importa molt subratllar la idea que el que fem no és *Cultura*, sinó que la nostra activitat que anomenem cultural és, simplement, una interpel·lació, una interrogació dirigida a la gent, que esdevé *cultura* en la mesura en què la gent se n'apropia.

Fins aquí el discurs previ, i demano disculpes pel to "filosofant" del que acabo de dir, però això és important per respondre la qüestió de com, en aquests moments, afrontem la nova situació a Menorca. Responent d'una manera ràpida, podria dir que nosaltres afrontem la situació amb un somriure relaxat. Hem passat d'una etapa difícil, de subsistència, a creure que ara podem iniciar un nou període, en el qual domina la idea de poder engegar un programa de llarg abast. A una tertúlia, celebrada aquest estiu i organitzada per la Secció de Ciències Socials de l'IME, sobre el futur de la societat menorquina, va sortir la idea de la necessitat d'un nou *pla estratègic per a Menorca*, per al conjunt de l'illa, lligat a l'elaboració d'un programa ampli sobre Menorca Reserva de Biosfera. Dins d'aquest marc, en el debat de la tertúlia d'aquest estiu, va sortir la idea que era necessari un pla estratègic que resolgués un problema de fons que nosaltres tenim i que és la confrontació entre una concepció desenvolupista, que aposta pel creixement econòmic, encara que sigui a costa del patrimoni natural, enfront dels que aposten per alguna forma de conservacionisme, en la perspectiva del desenvolupament sostenible. Ateses les implicacions ideològiques i polítiques de la confrontació, tothom va suggerir que l'IME podria ser un instrument important per a l'elaboració d'aquesta estratègia. Nosaltres vam assumir públicament aquest repte i és probablement l'element central que tenim engegat en aquests moments. Hem proposat al Consell Insular de Menorca elaborar i dirigir conjuntament un pla estratègic per a Menorca en tots els seus àmbits. És clar, per tant, que l'activitat nostra no és "cultural" en el sentit convencional, com d'activitats d'edició o de conferències o, fins i tot, de recerca, tot i que aquests activitats segueixen sent una part important del que fem.

Aquest projecte ja ha quallat, ja ho puc dir i és gairebé una primícia, ja que el Consell Insular de Menorca ha acceptat també el repte: ha nomenat quatre persones, dos consellers i dos directors generals del govern actual, i ens ha demanat que l'IME proposés quatre persones més que també han estat aprovades. Aquesta comissió de Pla Estratègic ha d'elaborar un pla que inclogui com a eix principal una proposta de desenvolupament de Menorca com a Reserva de Biosfera, és a dir, unes directrius generals que serveixin d'orientació per a totes les lleis i normes que s'han d'elaborar en els propers anys. Aquesta comissió es reunirà per primera vegada la setmana que ve. És, per tant, una cosa que està engegada i que considerem com a molt important.

Ara bé, aquest projecte es vol estructurar en tres nivells, que no són necessàriament seqüencials en el temps, sinó que són conceptuals, tot i que tenen també unes implicacions de seqüència temporal. Els tres conceptes són: *Coneixement*, *Sensibilització*, *Acció*, és a dir, recerca, divulgació i programes concrets d'actuació en tots els àmbits. Ara bé, al darrere o per sota d'això hi ha un objectiu estratègic, perquè una estratègia és sobretot un objectiu a llarg termini i aquest objectiu estratègic consisteix en resoldre la gran escletxa històrica que té Menorca i que, per extensió, probablement també tenen altres àmbits territorials.

Aquesta escletxa és, com ja he dit, la que separa aquella gent que entén un pla estratègic i Menorca Reserva de Biosfera com una exigència de preservació, de conservació, d'evitar la degradació del territori i la degradació de tot allò que representa aquest territori, des de la botànica, la fauna i les pràctiques culturals, la història, la cultura pròpia. Per tant, el sector que veu la perspectiva estratègica centrada en la conservació, la veu sovint lligada al fet que l'objectiu de l'activitat política i cultural ha de ser el menorquí mateix, la pròpia població. De l'altra banda, hi ha una part important de la població que entén que l'objectiu ha de ser o és el benestar de la gent, i per tant el desenvolupament econòmic. Ho dic en el sentit positiu, perquè aquesta perspectiva, que sovint ha defensat el PP, reivindica el benestar de la gent posant l'èmfasi en què Menorca Reserva de Biosfera, la conservació, etc., són rètols útils com a marques comercials que permeten vendre Menorca millor i per tant obtenir més recursos.

A darrere d'això hi ha un substrat ideològic més profund: la gent que veu Menorca Reserva de Biosfera des del punt de vista diguem-ne conservacionista, sovint pensa en termes d'història local, en termes d'identitat pròpia. En canvi, la gent que pensa en el tema econòmic – benestar, i per tant emmarca la Reserva de Biosfera en un desenvolupament estratègic orientat a l'expansió, a la comercialització, a la indústria cultural, per dir-ho d'alguna manera, ho entén mirant-s'ho sobretot en la perspectiva exterior, en la mirada exterior. Pensa més en el turista que en l'element cultural interior, el qual, en tot cas, és un element sobreafegit.

Una mostra d'això és, per exemple, que en aquests quatre anys passats l'activitat central de la Conselleria de Cultura ha estat promoure la declaració de la *cultura talaiòtica* Patrimoni Mundial per la UNESCO. Aquesta és una proposta que hem assumit tots com a important, però al darrere de l'enfocament oficial hi havia un altre aspecte a tenir en compte: la creença que això era una manera de promoure l'activitat turística que faria venir més turistes, és a dir, una manera de vendre patrimoni cultural. Per contra, posar la primacia en el patrimoni cultural talaiòtic, des d'aquesta perspectiva ideològica, no desplejava de forma suficient l'educació local, però sobretot posava l'accent del *patrimoni* allà a la prehistòria, i així amagava i camuflava tots els elements d'identitat que són posteriors com són la llengua, la pròpia cultura local actual, etc.

Suturar aquesta esclatxa entre mirada exterior i mirada interior, entre conservacionisme i promoció econòmica cultural, això és el que el Pla estratègic té com a objectiu central. I això no és fàcil; per això, al costat de la recerca, nosaltres volem posar l'accent sobretot en la segona etapa, que és la divulgació.

3. Intervenció

Fins ara, a l'IME tenim dos línies de recerca habituals: una de basada en la concessió anual de beques de recerca estricta, a més de ben dotades, que van fomentant un patrimoni de recerques de les quals en podem treure molta informació que necessitem per a futurs plans estratègics. L'altra és regular i la desenvolupa l'OBSAM –Observatori Socio Ambiental-, que actualment té tres tècnics superiors que fan recerca sobretot relacionada amb l'àmbit del medi ambient, però també amb àmbits socials, econòmics i educatius, etc. A vegades, saber aprofitar això en la línia de crear coneixement útil no és senzill i sovint pot quedar dispers i poc aprofitat. A vegades, petits estudis poden tenir valors prou interessants més enllà de les pretensions de les recerques. Posaré dos exemples que són, fins i tot, divertits.

L'OBSAM va fer fa dos estius un petit estudi, a partir de becaris, on demostrava que tota persona que visita una platja s'emportava, fins i tot si es netejava quan en sortia, trenta grams de sorra. Això volia dir que al final de cada estiu, considerant els milers de visitants, havien desaparegut de les platges de Menorca tones de sorra. Això és una anècdota, però això surt al diari i té una repercussió social important, accentua el debat entre la necessitat de conservar i la possibilitat de limitar l'accés a algunes platges. Això, a la vegada, es relaciona amb una altra activitat, investigada en una beca finançada per l'IME, que explica com funcionen les praderes de posidònia a la Mediterrània, un patrimoni biològic fonamental per a la regeneració de la sorra, i això té a veure amb els iots que fondegen a prop de les platges, que cada vegada que tiren l'ancora s'emporten un metre quadrat de posidònia. Plantejar propostes globals a partir de detalls com aquest de la sorra i els visitants a la platja, relacionant-ho amb la recerca botànica i les necessitats de conservació global, són vies que cal potenciar per resoldre aquesta mena d'escissió habitual entre conservacionisme i desenvolupament. Això, el PP aquests anys sovint ho ha expressat d'una forma que m'atreveria a considerar d'esquizoide, plantejant, per exemple, el debat històric sobre la llengua de manera que s'escindeix el que és unitari i global en particular, tot promovent la separació entre *menorquí* i *atalà*, utilitzant la llengua contra la llengua, generant formes d'autoodi cultural o simplement afavorint la ignorància com el d'aquella senyora que escrivia al diari dient que el menorquí ja existia a Menorca quan els catalans van arribar a l'illa.

4. Col·laboració interterritorial

Ara, tot i la nova situació política a Menorca i a Balears, la direcció actual d'IB3, que suposo que canviarà aviat, s'ha oposat a recuperar els canals catalans de TV3, amb l'argument de què fan competència deslleial. Això és absurd. Les raons reals probablement són de base política, però l'argument de la competència és acceptada per part de la població. L'única manera és establir una plena correspondència de la recepció del senyal de TV3, no del TV3.cat que ara es rep, i la difusió a Catalunya d'IB3. Per moltes raons, incloses les de mercat, només una plena correspondència de la recepció de senyal té sentit.

Si no hi ha correspondència real, i el mateix passa amb el País Valencià, no hem guanyat res. Ara que hem canviat els polítics podem dir que volem que els repetidors de TV3 tornin a funcionar, però si a Catalunya no hi ha la correspondència real del mateix no hem guanyat res. No es poden crear uns espais comuns si no hi ha intercanvi.

Debat del IX Espai Despuig

A. M. Puig: Moltes gràcies a tota la taula. No sé si tenim una estona perquè algú del públic vulgui intervenir o fer arribar alguna pregunta en concret, i si no jo faré arribar unes coses.

A. Prats: Sí, jo volia dir una cosa, a propòsit d'això últim, que no s'ha parlat dels mitjans de comunicació i la importància que tenen en la unificació de la llengua. És a dir, jo pense que els valencians ens hem quedat sense televisió, jo no sé si a Mallorca hi ha televisió.

J. Mascaró: Sí, IB3.

A. Prats: D'acord. Que, a, més, aquestes televisions estigueren intercomunicades, que des del País Valencià es poguera veure la de Mallorca i la d'aquí, això faria que s'ampliara la visió excessivament ortodoxa que es puga tindre de la llengua i que s'admitiren com a normals les variants que hi puga haver en cada lloc, i, al mateix temps, s'enriquiria el conjunt total del català.

J. F. Moragrega: Precisament un dels temes, el que vam dedicar més temps a la reunió, va ser el dels mitjans de comunicació, i alguna de les propostes que en va sorgir va ser el d'impulsar un canal cultural comú, l'intercanvi de programes entre els diferents canals televisius i per descomptat que totes es poguessin veure en l'àmbit de tots els territoris de parla catalana.

A. Prats: Jo això del canal comú no sé si fa molta falta. Jo pense que el que necessitem és sobretot, intercanvi.

J. Mascaró: Sí, es curiós. Ara, amb la nova situació política a Menorca i a Balears, la direcció actual d'IB3, que suposo que canviarà aviat, s'ha oposat a recuperar els canals catalans, TV3, amb l'argument de què fan competència deslleial.

A. Prats: Què vol dir, això?

J. Mascaró: Això és absurd, però, clar, però des del punt de vista de la població, i no és el punt de vista que jo comparteixo, he sentit que si en el moment que a les Balears es torna rebre la senyal de TV3, diferent de la que ara es rep, que és la de TV3 cat i, per tant, mancada de certs programes, si no es fa el mateix però al revés, és a dir, si IB3 no arriba a Catalunya, això faria disminuir l'argument de la competència. IB3 guanyaria més difusió i per tant, podria tenir molts més avantatges de difusió, també des del punt de vista de la publicitat, etc. Clar, si no hi ha correspondència real, i el mateix passa amb el País Valencià, no hem guanyat res.

A. Prats: No hem guanyat res.

J. Mascaró: Si és només que ara hem canviat els polítics i diem que no, que ara volem que els repetidors de TV3 tornin a funcionar, però si a Catalunya no hi ha una correspondència real, no hem guanyat. En la línia que deia el Toni, és evident que no es tracta de crear uns espais només comuns, sinó crear intercanvi, crear interacció.

J. F. Moragrega: Sí, sí, l'intercanvi era una de les línies que més va sortir a la reunió.

J. Mascaró: Clar.

M. C. Jiménez: Jo voldria intervenir respecte al que s'ha dit al principi en relació a què l'Institut no ha pogut atendre a les necessitats dels centres perquè s'han reduït algunes línies d'ajuts. En aquesta etapa de crisi, l'Institut ha pogut mantenir i obrir moltes línies gràcies al suport que ha mantingut de la Generalitat i des del patronat s'han engegat projectes de suport als centres que tenien com a base l'estructura de l'IRMU i que també són importants per al funcionament dels centres.

A. Prats: Bé, intentaré respondre't. El que volia dir és que l'Institut Ramon Muntaner, el que necessita és que tingui més diners disponibles, no?

M.C. Jiménez: Home, a part d'això cal també que compti tant amb el suport de les institucions com dels mateixos centres d'estudis, que es creguin i participin dels projectes

A. Prats: Vull dir que eixa és la qüestió. Jo no sé això com s'ha de fer, però cal fer-ho.

R. Arnabat: Si em permeteu, per intervenir en aquest debat, jo penso que l'Institut Ramon Muntaner fa, evidentment, el seu paper, però hi ha altres institucions, altres marcs, que hem d'aprendre també a gestionar, com la pròpia empresa privada, que jo crec que és un gran camp i que a nivell local el coneixem i que per a la mateixa empresa privada pot ser bo col·laborar amb els centres d'estudis.

Nosaltres, al Penedès, a l'Institut d'Estudis Penedesencs, hem començat a poc a poc, però ho anem fent, i la veritat és que ens ha donat la possibilitat de

publicar determinats llibres, fer determinades recerques, que també interessin a determinades empreses d'un sector, que normalment s'hi interessin des del punt de vista historiogràfic, etc.

I després, l'altre element clau és el de les universitats. Jo crec que la Generalitat dota a les universitats per fer recerca, i només a les universitats, no? Això és una qüestió que portem anys demanant alguns centres d'estudis perquè se'ns hi consideri també, tant a aquells que han demostrat una llarga trajectòria com a petits centres de recerca. Hi ha hagut algun moment en què això s'ha aconseguit: per exemple, com s'ha dit abans, el Ciarga de l'aviació republicana forma part d'un projecte plurianual de la Generalitat de Catalunya, del Departament de Recerca, que va confiar en l'Institut d'Estudis Penedesencs per tirar endavant un projecte per fer recerca i divulgació i que finalment es creés el centre. Però allò es va acabar, és excepcional.

Jo crec que, per una banda, els centres hem de millorar la relació amb les universitats, i les universitats, també. És a dir, hem de donar un pas endavant tots dos per trobar-nos. Per altra banda, penso que aquesta exigència que hem anat repetint de què aquells centres d'estudis que vulguin i que demostrin una capacitat en aquest camp, doncs se'l reconegui i que, per tant, puguin optar, també, a obtenir determinats recursos de l'administració.

A. M. Puig: Jo, respecte això, potser diré una cosa poc apropiada ara, però és cert que a la Universitat, a la qual se li està donant tant en el camp de la recerca ara, se li està donant molt més que a d'altres possibles motors de recerca que hi ha al país. Si ens fixem en la part docent, et trobes que t'arriba a les mans gent poc preparada, sembla que els recursos es destinin a d'altres temes. Quan vols portar projectes de recerca des d'altres àmbits fora de la Universitat patim i això és un problema.

També cal dir que, a la nostra comarca, els instituts sí que estem treballant bastant amb l'empresa privada. Precisament tenim aquí a l'Albert Tomàs, que és president d'una fundació amb la qual estem intentant, doncs, ajuntar-nos el màxim que podem, treballant amb aquestes fundacions, perquè entre tots anem posant diners, ja que no en tenim gaires, perquè anem treballant el màxim que podem, entre tots. Ho hem de valorar, perquè s'estan publicant llibres i fent recerques des d'aquest àmbit.

R. Arnabat: Jo voldria subratllar-me en aquesta línia, però.

Públic: Des de Girona, hi havia el Patronat Francesc Eiximenis. Ara quina serà la vinculació amb la Diputació?

A. M. Puig: En principi estarem igual de coberts, ja ho veurem.

Públic: Però a nivell de centres d'estudis, hi haurà alguna institució que els aixoplugui?

A. M. Puig: Ah, clar, en principi ara ho faran els mateixos d'un altra manera,

sota un altre paraigua, no ho sé, veurem com funciona, és que és molt fresc això, és molt recent.

Públic: Però si no canvia, què passa?

A. M. Puig: Veurem què passa, si no ens haurem d'anar tots cap a l'IRMU.

J. Mascaró: Jo voldria ressaltar que hi ha una línia que no només és nostra, també la CCEPC ja l'ha desplegada i nosaltres ens n'hem beneficiat també, que és la via de la col·laboració dels centres d'estudis amb les universitats per treballar amb estudiants en pràctiques. És a dir, nosaltres, l'IME-Institut Menorquí d'Estudis, no sé si això és un precedent o no, vam aconseguir ser reconeguts pel Ministeri d'Educació i Ciència com un lloc destinatari d'investigadors que reclamen poder anar-hi a fer la seva recerca i ser-hi reconeguts.

A.M. Puig: Això no passa gaire.

J. Mascaró: Aquesta és una via que em sembla que és important i això exigeix que les pròpies universitats assumeixen aquest paper, no només el de les vies úniques de recerca, sinó el de tota una capacitat de connexió amb àmbits més concrets, a través dels estudiants en pràctiques o de recerques específiques a alguns llocs.

Això vol dir que els centres d'estudis potser també ens hem de dotar d'aquests instruments de recepció i de canalització. Un dels problemes rau en els convenis amb universitats, per exemple, amb l'Autònoma, que cada estiu ens envia a l'IME cinc o sis estudiants que fan recerca ambiental, que són fonamentals per a fer petites recerques que nosaltres no podríem fer autònomament. Nosaltres ho fem perquè tenim les condicions per tenir tutors que els poden dirigir, gent que els poden orientar, però no tots els centres ho poden fer.

A. M. Puig: Clar, en aquest sentit vosaltres treballau en primera divisió.

J. Mascaró: Sí, tenim una estructura.

A. M. Puig: Però falten recursos, falta personal. Quan és un centre d'estudis petit, com fas aquesta feina? Com hi destines gent voluntàriament per donar suport a aquests estudiants, a aquests projectes que ja es porten a terme en el marc del que es pot? No ho sé.

J. Santesmases: Jo voldria parlar sobre una cosa que has dit tu, Jaume, en la primera intervenció sobre la situació que et vas trobar quan vas entrar a l'Institut Menorquí d'Estudis amb una administració, per sort, favorable, tant des de la perspectiva política com administrativa i que després es va capgirar. Penso que els centres han de tenir la capacitat de no exercir d'oposició en el sentit estricte de partit polític. La seva personalitat és una i estaran bé o no estaran bé amb determinades administracions, però el centre ha de tenir la capacitat d'apartar l'acció estrictament política partidista més enllà del que individualment es pensi políticament. Si tenen una administració contrària i no favorable, doncs bé, l'hauran de trampejar, però no exercir com si fossin un partit polític o un grup polític a l'oposició.

Per altra banda, potser això enllaça a nivell conceptual amb la situació actual de Catalunya, per exemple amb el que jo li havia sentit dir a l'anterior president d'Òmnium Cultural: «tant de bo en el futur haguem de desaparèixer», amb la idea que si arribem a un futur idealitzat, «normalitzat», ja no caldria l'existència de determinades entitats o associacions. Això enllaça amb la idea segons la qual a Catalunya si hi ha hagut tanta societat civil organitzada és perquè no hem tingut un govern favorable, no hem tingut estat o el que sigui. Això en part, potser sí que és veritat, però a vegades penses que potser no, que procedim d'una altra mentalitat que hem tingut des de l'època medieval, més de mirar d'organitzar-nos per solucionar problemes o projectar propostes.

Però en tot cas el que jo vull dir és que les associacions i els centres d'estudis tenim tot el nostre sentit d'existir, de construir-nos i de funcionar al marge de les administracions, tant si tenim aquesta o l'altra o si no les tenim, si ens són favorables o no ho són, perquè penso que jo, com a persona, em vull realitzar d'alguna manera al marge de l'activitat política militant i a banda de la meua activitat professional, i això ho vull i ho puc fer associant-me amb altres persones que poden tenir interessos i inquietuds semblants.

Poso el cas d'una experiència pròpia, viscuda localment, amb un ajuntament, diguem-ho entre cometes, contrari: hauria estat un error, doncs, actuar des del centre d'estudis com a oposició. Per tant, malgrat tenir l'ajuntament «a la contra» en el centre no vam funcionar estrictament com a oposició «política». Penso que el més important i favorable de tot això és tenir una línia, tenir uns objectius i tirar-los endavant.

I potser, és clar, podem pensar que si en democràcia ja haguéssim solucionat tots els problemes que ja vam tenir en dictadura no s'haurien creat centres d'estudis com els que s'han creat i com els que ara, darrerament, encara es creen. Penso que en les circumstàncies que sigui, si ara es crea un centre d'estudis nou en aquell lloc estaran millor, perquè la riquesa del teixit associatiu és senyal de la qualitat democràtica d'una societat, la que sigui.

Normalment, a més, quan es crea un centre nou, el crea gent jove. Això passa actualment. En aquest sentit, el problema aquest que tenim de què la gent jove no entra als centres és un tema molt general que caldria analitzar des de moltes perspectives. Però la realitat és que els centres d'estudis que en els darrers anys jo he vist crear els han creat gent jove.

A. M. Puig: Si us sembla ho deixem aquí perquè ja han tocat les dues. Moltes gràcies a tothom i vaja, esperem parlar un altre dia sobre tot això. Moltes gràcies.

La base de dades de l'associacionisme català contemporani, 1870-1980

Ramon ARNABAT i Mireia ROS
(ISOCAC-URV)

Presentació

ISOCAC 2014 SGR 770 (Ideologies i Societat a la Catalunya contemporània) és un grup de recerca consolidat reconegut per la Generalitat de Catalunya. Heterogeni, format per professors de la Universitat Rovira i Virgili adscrits a les àrees d'Història moderna, d'Història contemporània i de Didàctica de les ciències socials, configura, doncs, un grup en perfecta interrelació investigadora i divulgativa, amb un notable arrelament a l'entorn social.

El grup Ideologies i Societat a la Catalunya Contemporània fomenta la integració i participació dels seus membres en el territori, que abasta el Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre, i per extensió els territoris de parla catalana, amb diverses incursions al conjunt de l'Estat espanyol, sense menystenir les relacions internacionals. La diversitat d'àmbits de recerca permet debats interns enriquidors i obre a tothom noves perspectives de reflexió i de recerca.

Actualment, l'ISOCAC està desenvolupant, entre d'altres, el projecte "Els espais i la memòria de la sociabilitat popular a la Catalunya contemporània", que es planteja com una investigació sobre les formes de sociabilitat popular i la seva evolució en la Catalunya contemporània, prenent-ne com a punt de partida l'expressió més bàsica i analitzant la seva evolució, diversificació i politització generalitzada durant la Segona República i el seu declivi o liquidació per efecte de la repressió franquista.

L'objectiu d'aquest projecte és esbrinar les característiques de la sociabilitat popular a la Catalunya contemporània, les seves trajectòries, les continuïtats i discontinuïtats, especialment pel què fa a dos aspectes: la dictadura franquista i el canvi econòmic i social que es produeix els anys setanta i vuitanta del segle XX (del *fordisme* al *toyotisme*).

Els objectius

En el marc d'aquesta recerca es va iniciar l'elaboració d'una *Base de dades de l'associacionisme català contemporani (BDACC)*, que abasta des de l'any 1870 fins a l'any 1980, ja que fins ara no es disposava d'aquesta informació agrupada i sistematitzada. Són nombrosos els estudis locals i comarcals o sectorials (sobre alguna entitat concreta), però aquests ofereixen una informació dispersa sobre l'associacionisme a Catalunya. Avui, disposem de pocs estudis d'abast més general, com els del professor Pere Solà o Antoni Gavalrà, i pel què fa a la documentació arxivística, també es troba dispersa en nombrosos arxius locals, comarcals, provincials, nacionals i estatals.

De tot plegat se'n desprèn la necessitat de disposar d'una base de dades que integri la informació bàsica sobre l'associacionisme a Catalunya al llarg del segle que va de 1870 a 1980, quan la Generalitat de Catalunya, mitjançant el registre d'entitats, ja disposa d'aquesta informació sobre l'associacionisme actual. Aquesta informació és bàsica per emprendre estudis sobre sociabilitat i associacionisme a Catalunya i per conèixer l'abast històric d'aquest fenomen, que ha esdevingut un element característic i diferenciador de la societat catalana contemporània.

Com s'ha dit, la Base de Dades sobre l'Associacionisme Contemporani Català és un projecte de llarga durada que s'inicia en el projecte sobre sociabilitat i associacionisme català del grup de recerca ISOCAC de la URV (2011-2015), i que ha comptat durant els darrers dos anys amb la col·laboració econòmica del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i amb la col·laboració informativa i historiogràfica de l'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.

Fons documentals i estructura

Les fonts emprades per a la confecció de la base de dades són tant bibliogràfiques i hemerogràfiques com arxivístiques.

Pel què fa a la bibliografia, s'ha partit dels dos directoris de referència de Pere Solà i també s'han consultat diverses monografies.

Les fonts primàries emprades són tant públiques com de fons personals. S'han consultat els fons d'associacions dels arxius històrics de Girona, Lleida i Tarragona i també l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona. De la mateixa manera, s'han consultat diferents arxius comarcals i també d'altres d'àmbit estatal, com són l'Archivo General de la Administración o l'Archivo Histórico Nacional.

També s'han consultat fonts hemerogràfiques, incloent-hi els butlletins oficials, i s'ha recollit informació mitjançant enquestes específiques enviades a diferents centres d'estudis. En aquest sentit, cal destacar la importància de la col·

laboració dels centres d'estudis per tal d'arribar a la gran quantitat d'informació dispersa que tan sols són a l'abast dels centres i dels estudiosos locals.

Actualment, la base de dades consta de 19.006 entitats. La informació està recollida mitjançant 17 camps/variables que recullen les diferents dades de cada associació: denominació, poble, municipi, comarca, província, tipologia, objecte de l'entitat, dates extremes, nom del president/a, any i motiu de la dissolució, nombre de socis, fusió amb altres entitats, localització de la informació, observacions.

S'han establert diferents criteris per tal d'introduir-hi la informació. En el nom de l'entitat, s'ha respectat l'idioma en què s'ha trobat la informació en la documentació, per la qual cosa hi trobarem associacions introduïdes tant en català com en castellà.

S'ha establert la distinció entre "localitat" i "municipi" per identificar, en aquells casos en què ha estat possible, el nucli de població, el barri, el districte o la urbanització on està registrada l'entitat.

En els casos en els quals una entitat desenvolupa diferents tipus d'activitat, s'ha destacat l'activitat principal de l'associació i, si s'escau, s'ha recollit la informació respecte les activitats complementàries en l'apartat d'observacions.

Les variables més significatives són les de "tipologia" i la d'"objecte de l'entitat" ja que aporten informació i concreció que permet identificar-ne de manera clara el tipus d'entitat i l'objectiu principal. Les diferents etiquetes de la variable "tipologia" permeten identificar de manera ràpida i clara la raó de ser d'aquella entitat, informació que es complementa amb la següent variable "objecte de l'entitat", que aporta trets distintius i permet una major descripció i distinció de les principals activitats realitzades per cada entitat.

Quadre 1: Variables "Tipologia" i "Objecte de l'entitat"

TIPOLOGIA	OBJECTE DE L'ENTITAT
POLITICA	Anarquista, Socialista / Comunista, Catalanista, Republicana, Conservadora, Liberal, Propaganda.
SINDICAL	Pàges, Obrer, Professional, Propietaris, Empresaris, Propagada, Treball.
MUTUALITAT	Genèrica, Sectorial, Socors Mutus.
COOPERATIVA	Consum, Producció industrial, Producció agrària.
ESBARJO	Centres, Esports, Excursionisme, Musical, Recreativa.
CULTURAL	Artística, Musical, Ateneu, Folklore.
RELIGIOSA	Confarries / Germanats, Institucions Religioses, Propaganda.
TERRITORI	Associació de Veïns, Associació de Propietaris, Cabezas de Família.
ENSENYAMENT	Associació de Pares i Mares, Associació d'Alumnes / Ex alumnes, Centres.
ALTRES	

Primers resultats

A continuació, es presenten els resultats quantitius que ha aportat fins ara la Base de Dades de l'Associacionisme Català:

Quadre 2: Tipologia d'entitats per demarcacions

Tipologia	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Total
Cooperativa	480	181	15	113	790
Cultural	647	266	195	85	1.195
Ensenyament	21	171	145	10	349
Esbarjo	2.718	652	208	312	3.913
Mutualitat	1.711	77	111	373	2.275
Política	2.482	321	240	580	3.625
Religiosa	625	191	37	247	1.102
Sindical	2.341	124	134	618	3.225
Territori	213	523	130	52	920
Altres	839	410	114	177	1.567
Total	12.077	2.915	1.329	2.563	18.962*

En aquesta taula podem observar com és a la demarcació de Barcelona on més associacions hi ha registrades, un total de 12.077. A la demarcació de Girona n'hi ha 2.915, mentre que a les de Tarragona i Lleida se n'han registrat menys, 2.563 i 1.395 respectivament.

Veiem com les associacions amb més nombre de registres són les agrupades dins l'etiqueta d'Esbarjo, seguides de les Polítiques i després les Sindicals. Les entitats amb menys registres introduïts són les d'Ensenyament i les de Territori.

Quadre 3: Nombre d'entitats registrades per períodes

TIPOLOGIA	... - 1886	1887 - 1900	1901 - 1920	1921 - 1938	1939 - 1963	1964 - 1975	1976 - 1980	1981 - ...	Total
Cooperativa	13	64	236	212	92	55	0	0	672
Cultural	83	105	159	226	139	174	72	31	989
Ensenyament	1	0	0	2	14	99	97	0	213
Esbarjo	270	747	574	851	728	261	34	6	3.471
Mutualitat	181	579	864	316	209	26	22	0	2.197
Política	14	224	376	2630	2	3	59	0	3.308
Religiosa	106	176	337	123	78	58	5	0	883
Sindical	29	471	932	1033	255	58	105	2	2.885
Territori	0	15	9	22	45	577	82	18	748
Altres	41	126	302	305	225	273	57	5	1.334
Total	738	2.507	3.789	5.720	1.787	1.584	513	62	16.700*

En aquesta taula veiem el creuament de la variables “tipologia” per la de “data de fundació” que hem agrupat en diferents períodes històrics marcats o bé per l’aprovació de lleis d’associacions o bé perquè simplement són períodes rellevants de la història contemporània espanyola.

Com a més destacable, cal dir que les dades indiquen que és entre 1921 – 1938 quan més associacions es creen, concretament 5.720; el segon període de creació d’associacions és l’anterior, de 1901 – 1920, amb un total de 3.789.

Tant la primera columna, que recull informació d’abans de 1887, i l’última, que en recull a partir de 1981, estan fora del nostre període d’estudi i és per això que les dades que se’n recullen són purament testimonials.

Epíleg

La base de dades encara està en procés d’ampliació, ja que l’aparició de noves fonts documentals, tant arxivístiques com bibliogràfiques, va ampliant el nombre d’associacions documentades i llur informació complementària. Paral·lelament, es produeix un procés de revisió de les dades existents (repeticions, incorreccions, errors, buits, ...). Aquest és un procés altament laboriós quan es maneja un volum tan gran de dades: 20.000 referències multiplicades per 17 camps. Es calcula que, finalment, la base de dades comptarà amb unes 30.000

entitats registrades.

La voluntat del grup de recerca ISOCAC és que la BDACC esdevingui una eina pública i útil als historiadors i a les persones interessades en l'associacionisme al nostre país, facilitant una informació centralitzada i sistematitzada sobre la xarxa societària catalana contemporània.

Contacte: grupisocac@gmail.com